

NÁRODNOSTNÍ PROBLEMATIKA NA ÚZEMÍ OKRESŮ BRUNTÁL, KRNOV A RÝMAŘOV V LETECH 1948–1960¹

Lubomír Hlavienka

Lubomír Hlavienka: Ethnic issues in the districts of Bruntál, Krnov and Rýmařov between 1948 and 1960

In consequence of the results of World War II, the ethnic composition of the Czechoslovak borderland changed fundamentally, and, in the place of the originally dominant German population, a wide range of members of a number of different nationalities appeared. This study seeks to present the fates of four of these groups in an ethnically diverse border district. The area covered in the study is connected by, on the one hand, almost complete resettlement of the German population and settlement of a new one, and, on the other hand, their peripheral and submontane character. In selected minorities, both the different relationship that the communist state power had with individual groups and their development and gradual establishment into completely new political, social, and ethnic conditions can be observed.

Key Words: *Ethnicity, Silesia, North Moravia, communism, demography, ethnic minorities*

Předmětem předkládané studie je národnostní a menšinová problematika na území politických okresů Bruntál, Krnov a Rýmařov. Jmenované okresy se geograficky nacházely na pomezí západního Slezska a severní Moravy a v rámci poválečného Československa se jednalo o regiony periferní. Okresy Bruntál a Krnov byly do správní reformy a zrušení zemského zřízení součástí Slezské expozitury země Moravskoslezské, po zřízení krajů pak okresy Rýmařov a Bruntál tvořily periferii Olomouckého kraje, zatímco okres Krnov byl západní periferií Ostravského kraje. Po další správní reformě byly zmíněné okresy v r. 1960 sloučeny a sídlem takto rozšířeného okresu se stal Bruntál. Periferní charakter všech sledovaných okresů byl ještě zdůrazněn krajinným reliéfem, jelikož všechny okresy se nacházejí v podhůří Hrubého Jeseník.

Zájem o dané okresy vychází ze specifické podoby jejich národnostního složení, které získaly po r. 1945. Již od středověku až do 20. století bylo zkoumané území obydleno převážně německojazyčným obyvatelstvem, přičemž v kontextu českých zemí patřily sledované okresy k regionům, kde byla německá dominance nejzřetelnější. Např. v r. 1930 v okrese Rýmařov žilo 26 751 Němců a pouze 461 Čechů², v okresech Bruntál a Krnov představovali Němci podle sčítání lidu z r. 1921 cca 95 až 100% zdejší populace.³ Tato struktura doznala po 2. světové válce zásadních proměn a v letech 1945 až 1947 byla většina původního obyvatelstva během divokého a později také organizovaného odsunu přemístěna do spojeneckých okupačních zón v Německu. Hlavní vlna vysídlení proběhla v roce 1946, během nějž došlo na území okresu Bruntál k odsunu 31 224 Němců a z okresu Krnov nuceně odešlo dalších 34 650 Němců.⁴ V okrese Rýmařov bylo odsunuto mezi

1 Článek vznikl v rámci řešení projektu NAKI II DGI8P02OVV64 Právní, historické a společenskovední aspekty nových a tradičních menšin v České republice.

2 Státní okresní archiv Bruntál, Městský národní výbor (dále jen MNV) Rýmařov, Kronika města Rýmařova, s. 31.

3 Marie GAWRECKÁ, *Němci ve Slezsku 1918–1938*. Opava 2002, s. 19–20.

4 Otakar KÁŇA, *Historické proměny pohraničí. Vývoj pohraničních okresů Jeseník, Rýmařov, Bruntál a Kr-*

srpnem 1945 a listopadem 1946 celkem 23 099 Němců.⁵ I přes tato vysoká čísla ale část německé populace v ČSR zůstala. Jednalo se o nepostradatelné specialisty pracující v průmyslu, jejich rodinné příslušníky či partnery a dále o osoby pocházející ze smíšených manželství.

Hromadný odsun Němců způsobil, že počet obyvatel všech tří sledovaných okresů od r. 1945 klesal. Můžeme sledovat jasný trend, během nějž se počet obyvatel Bruntálska snížil z 23 784 (1930) na 19 801 (1945) a v r. 1948 vykazoval okres Bruntál, že jsou neobydleny $\frac{3}{4}$ usedlostí na jeho území.⁶ Na Rýmařovsku se počet obyvatel snížil z 27 584 (1930) na 25 016 (1945).⁷ Obdobně výrazný byl i pokles obyvatelstva okresu Krnov, jež před válkou čítalo přes 60 tisíc obyvatel, ale v květnu 1947 to bylo již pouze 35 901, z nichž největší počet bydlel přímo v Krnově.⁸ Společně se snižováním počtu obyvatel došlo i k národnostní výměně. Již od r. 1945 přicházeli na místa opuštěná německým obyvatelstvem Češi a Slováci z vnitrozemí a usazovali se zde. Na Bruntálsko směřovali především lidé z Olomoucka, zatímco na severněji položené Krnovsko směřovali osídlenci z okresů Frenštát, Místek a Moravská Ostrava.⁹ Početní byli rovněž osídlenci ze Slovenska, kterých již v prosinci 1947 bylo v zemi České a Moravskoslezské napočítáno 170 100. Na severní Moravě a ve Slezsku se slovenská migrace soustředila do okresů Rýmařov, Krnov, Bruntál, Šumperk a Jeseník, přičemž nejvyšší podíl tvořili v okresech Rýmařov (15%), Bruntál (11,7 %) a Krnov (8,6 %). Příchozí nejčastěji našli uplatnění v zemědělství, stavebnictví, kovoprůmyslu a textilnictví.¹⁰

Zmíněnými migracemi byl zahájen proces osídlení pohraničních okresů. Mimo osob směřujících do pohraničí z českého a moravského vnitrozemí nebo ze Slovenska se zde usadili i reemigranti, tedy Češi a Slováci, jež uposlechli výzvu čs. vlády, a rozhodli se ze zahraničí vrátit do staré vlasti.¹¹ Podle údajů z roku 1947 se 3 813 rodin zemědělských reemigrantů usadilo na Moravě a ve Slezsku,¹² část z nich přímo na území sledovaných okresů. Uvedená reemigrace Čechů a Slováků byla motivována především hospodářsky. Na jedné straně stát usiloval o obsazení pozic po odsunutém německém obyvatelstvu, čímž se zvýšil podíl českého a slovenského živlu uvnitř hranic země, na straně druhé příchozí chtěli zlep-

nov po roce 1945, Ostrava 1976, s. 54.

5 SOKA Bruntál, MNV Rýmařov, Kronika města Rýmařova, s. 31.

6 Jiří TOPINKA, *Zapomenutý kraj. České pohraničí a takzvaná akce dosídlení*, Soudobé dějiny, roč. 12, 2005, č. 3–4, s. 536.

7 O. KÁŇA, *Historické proměny pohraničí*, s. 24.

8 SOKA Bruntál, Okresní národní výbor (dále jen ONV) Krnov II 1945–1960, č. kart. 17, inv. č. 115, Sociální bilance obyvatelstva v okrese Krnovském k 1. 1. 1951.

9 Aleš KREMPL – Zdeněk JIRÁSEK, *Průběh osídlování Bruntálska a Krnovska v letech 1948–1960*, Slezský sborník, roč. 114, 2016, č. 2, s. 64–65.

10 Oľga ŠRAJEROVÁ – Karel SOMMER, *Migrace Slováků do českých zemí v letech 1945–1948*, Slezský sborník, roč. 98, 1998, č. 1, s. 31–32.

11 Jejich příchod byl umožněn podpisem několika mezinárodních smluv, jež upravovaly problematiku reemigrace Čechů a Slováků do ČSR. Celkem bylo v poválečném období uzavřeno pět reemigrantských smluv. Mimo uvedených smluv byla ještě uzavřena také dohoda s Maďarskem o vzájemné výměně obyvatelstva ze dne 27. února 1946. František ČAPKA – Lubomír SLEZÁK – Jaroslav VACULÍK, *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, Brno 2005, s. 163.

12 Tamtéž, s. 170.

šit, nebo přinejmenším uchovat své stávající socioekonomické postavení.¹³ Jejich příchod pomohl v celorepublikovém kontextu zvýšit hustotu zalidnění v pohraničí. Ve sledovaných okresech se jednalo především o okres Krnov, v němž tvořili reemigranti celkem 8 % všech nových osídlenců.¹⁴

K přistěhovalcům se na přelomu 40. a 50. let přidala početná vlna řecké emigrace, která do Československa přicestovala po porážce řeckých komunistů v občanské válce. Již na konci 40. let opustily Řecko první transporty dětí, z nichž některé byly ubytovány ve Velkých Heralticích v okrese Opava. Po dětech pak následoval příchod dospělých a k 1. lednu 1950 pobývalo na území ČSR celkem 11 550 řeckých a slavomakedonských uprchlíků, k 1. prosinci 1952 se dané množství zvýšilo na 12 150, z čehož asi ¼ tvořili Slavomakedonci. V rámci Československa bylo rozhodnuto uvedenou populaci usídlit v pohraničních okresech. Jejich usazování se realizovalo jen pozvolna, do podzimu 1950 žila řecká emigrace v ČSR v izolaci od okolního prostředí a představovala jistý stát ve státě, řízený prostřednictvím řady organizací spadajících pod komunistické vedení. Od r. 1950 ale byly zmíněné bariéry bourány a Řekové se stali etnikem, s nímž přicházelo majoritní obyvatelstvo stále více do běžného kontaktu.¹⁵ Z námi sledovaného teritoria se řecká emigrace projevila nejpatrněji na území okresu Krnov.

V poválečných letech byli v pohraničních okresech usídlováni také Romové. Z původních 6 tisíc Romů žijících před 2. světovou válkou v českých zemích jich přežil jenom zlomek. V poválečných letech tak většinu romského obyvatelstva tvořili lidé, kteří přišli do českých zemí ze Slovenska.¹⁶ Počet příslušníků daného etnika žijících na území pod správou Okresního národního výboru (dále jen ONV) Bruntál, Krnov a Rýmařov nebyl ve sledovaném období příliš vysoký a pohyboval se řádově v hodnotách několika stovek osob. Nicméně i přesto se stali Romové předmětem zájmu národnostní politiky.

Jelikož se studie zabývá tématem menšin a národnostní problematikou obecně, je nutné ještě definovat, jaké skupiny nás budou zajímat. Jako národnostní menšinu chápeme skupinu obyvatelstva, která nezastává dominantní pozice ve státě, disponuje etnickými, jazykovými, nebo náboženskými charakteristikami, jež je odlišují od většiny obyvatel, mají vědomí vzájemné solidarity, motivované kolektivní vůlí přežít a jejich cílem je dosáhnout jak ve skutečnosti, tak právně rovnosti s většinou.¹⁷ Ze zmíněného důvodu nejsou do výzkumu zařazeni Slováci, jelikož v rámci ČSR se společně s Čechy jednalo o státotvorný národ a nesplňují tedy kritéria, abychom je považovali za menšinu. Celkem jsme na území sledovaných okresů vymezili čtyři skupiny obyvatel, jež v rámci lze pojímat coby menšiny a kterým budeme věnovat pozornost v předkládané studii. Konkrétně se jedná o Němce, Řeky, Romy a reemigranty. Reemigranti sice jsou příslušníky českého a slovenského národa, ale daná skupina si přinášela své vlastní morální hodnoty, stejně jako kulturní či sociální kapitál a místy též organizační strukturu. I ze zmíněných důvodů jsme je zahrnuli

13 Jaroslav VACULÍK, *Začleňování reemigrantů do hospodářského života v letech 1945–1950*, Praha 2001, s. 13.

14 Tamtéž, s. 25.

15 Pavel HRADEČNÝ, *Řecká komunita v Československu. Její vznik a počáteční vývoj (1948–1954)*, Praha 2000, s. 76.

16 Matěj SPURNÝ, *Nejsou jako my. Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945–1960)*, Praha 2011, s. 238–239.

17 Ivan GABAL a kol., *Etnické menšiny ve střední Evropě*, Praha 1999, s. 26.

do výzkumu, jakkoliv nebyli za menšinu úředně považováni.¹⁸ Obdobně je obtížné hovořit o reemigrantech jako o jednolitě skupině, jelikož jejich původ byl značně různorodý, avšak pro potřeby studie je takto budeme evidovat, poněvadž jako jednolitou skupinu je často braly také jednotlivé okresní národní výbory. Je nutné také poznamenat, že tyto čtyři skupiny obyvatel nepředstavují plný výčet všech národnostních menšin žijících ve zkoumaném regionu v období let 1948 až 1960, neboť sem byli přemístěni rovněž Maďaři z jižního Slovenska, Chorvati z jižní Moravy a našli bychom zde také nepočetnou polskou komunitu. Jmenované menšiny jsme však do výzkumu nezařadili, jednak z důvodu jejich nízké početnosti (Chorvatů bylo před jejich přesídlením v celé ČSR asi 2 tisíce a v regionu se usídlili nejvýrazněji jen v obci Huzová),¹⁹ jednak proto, že Maďaři v průběhu 50. let region postupně opustili a řada z nich se vrátila zpět na jižní Slovensko. Z důvodů nízké početnosti se výzkum též nezabývá Ukrajinci či Poláky. Celkovou národnostní strukturu regionu na konci zkoumaného období poskytuje následující přehled:²⁰

Češi	Slováci	Ukrajinci	Poláci	Maďaři	Němci	Jiní	Nezjištěno	Celkem
76 376	13 470	295	383	301	2 232	4 777	233	98 067

Je nutné též podotknout, že výzkum menšinové a národnostní problematiky v období let 1948 až 1960, obzvláště na úrovni okresu, je značně specifický, protože pod vlivem nešťastně realizované národnostní politiky ČSR ve 30. letech vedoucí k mnichovskému traumatu, se oficiální dokumenty pocházející z provenience národních výborů na městské, okresní i krajské úrovni zprvu obezřetně vyhýbaly pojmu menšina.²¹ Naopak protimenšinové tendence se projevily již v Košickém vládním programu z dubna 1945. Rovněž Ústava 9. května v daném trendu pokračovala a garantovala pouze individuální občanská práva pro příslušníky menšin.²² Tváří v tvář realitě však musela KSČ definovat svůj postoj k menšinové politice a začala sama s pokusy o jejich integraci do socialistické společnosti.²³ V dokumentech tak postupně můžeme sledovat, že úřady se často při jednání o národnostní otázce obracely k formulacím o proletářském internacionalismu či obdobně vágní výzvy pro zlepšení kvality práce s jinojazyčnými osobami.

Daná studie si klade za cíl zmapovat, jak se v rámci měnící se komunistické politiky vyvíjelo postavení vymezených menšin na území zvolených okresů. Pro bádání byly zvoleny celkem čtyři kategorie menšin, které vzhledem ke své početnosti v regionu hrály významnou roli a na jejichž příkladu můžeme sledovat, jak k nim přistupovaly jednotlivé národní výbory, v jakých podmínkách žili příslušníci uvedených skupin obyvatel a jak byl jejich život ovlivněn proměňující se národnostní politikou KSČ.

18 M. SPURNÝ, *Nejsou jako my*, s. 20.

19 Tomáš NIESNER, *K proměně osídlení Bruntálska, regionu v pohraničí*, in: Sborník Bruntálského muzea, Bruntál 2015, s. 34.

20 Zemský archiv Opava, Severomoravský Krajský národní výbor (dále jen KNV) Ostrava. Odbor vnitřních věcí, č. kart. 7, inv. č. 22, Národnostní složení obyvatelstva Severomoravského kraje podle sčítání obyvatel v r. 1961.

21 M. SPURNÝ, *Nejsou jako my*, s. 18.

22 Edd. René PETRÁŠ – Helena PETRŮV – Harald Christian SCHEU, *Menšiny a právo v České republice*, Praha 2009, s. 96

23 M. SPURNÝ, *Nejsou jako my*, s. 98.

Německá menšina

Teritorium sledovaných tří okresů bylo až do počátku 20. století téměř výhradně osídleno německým obyvatelstvem. Ačkoliv se po vzniku ČSR na dané území přistěhovalo jisté množství Čechů, zůstávali zde nadále menšinou.²⁴ Situace se radikálně proměnila po skončení 2. světové války, jelikož v důsledku vysídlení původního německého obyvatelstva zůstaly na území okresů Bruntál, Krnov a Rýmařov jenom trosky původního osídlení. V okrese Rýmařov se nacházelo na konci roku 1946 pouze 832 Němců, přičemž téměř polovina jich žila přímo v Rýmařově. Jejich počet však v následujících letech dále klesal a v r. 1948 již v Rýmařově žilo jenom 173 Němců.²⁵ Ještě méně Němců zůstalo v menších sídlech v okrese, podle obecní kroniky žilo v Břidličné po odsunu pouze 32 Němců, z nichž bylo 24 vedeno jako antifašisté, kteří si zažádali o navrácení čs. občanství. V roce 1951 ve městě žilo necelých 1 500 obyvatel, z nichž 99 % tvořili Češi a Slováci. Zbývající 1 % reprezentovali Němci a ostatní menšiny.²⁶ V obci Dolní Moravice nedaleko Rýmařova z celé vesnice zůstali po hromadném odsunu v r. 1946 pouze tři německé rodiny, z nichž však přesto jedna ČSR v r. 1947 opustila.²⁷ Ve stejné době se na území okresu Bruntál nacházelo 866 osob německé národnosti, přičemž největší počet jich nebydlel přímo v Bruntále (118), ale ve Vrbně (203). V okolí Vrbna se nacházelo velké množství Němců také v obcích, které nyní existují jako místní části Vrbna, jako např. Mnichov (78) a Železná (66).²⁸ Obdobně výrazný úbytek německého obyvatelstva lze pozorovat také v okrese Krnov, kde bylo v r. 1950 hlášeno 654 Němců.²⁹ V celostátním měřítku se při sčítání obyvatel v r. 1950 k německé národnosti přihlásilo celkem 165 117 osob, což představovalo 1,3 % obyvatel ČSR. Jmenované údaje ukazují, že množství Němců ve sledovaných okresech bylo procentuálně menší, nebo odpovídající celostátnímu průměru.³⁰ Do počátku 60. let se množství Němců v ČSR snížilo o necelých 25 tisíc osob.³¹ Nejvýznamnější německé osídlení zůstalo zachováno na Bruntálsku, kde v r. 1961 bylo evidováno 2 232 osob německé národnosti, což představovalo 2,28 % všech obyvatel okresu. Celkový poměr německých obyvatel v českých zemích byl v uvedeném roce však již jen 1,40 %.³²

Z profesního hlediska převažovali mezi českými Němci dělníci. V celostátním kontextu bylo zaměstnáno nejvíce ekonomicky aktivních Němců v průmyslu (70,3 %), v ze-

24 Při sčítání obyvatelstva v r. 1910 se k německé obcovací řeči přihlásilo 99,9 % zdejších obyvatel. O. KÁŇA, *Historické proměny pohraničí*, s. 16.

25 SOKA Bruntál, MNV Rýmařov, Kronika města Rýmařova, s. 31 a 160.

26 SOKA Bruntál, MNV Břidličná, s. 34 a 94.

27 SOKA Bruntál, Archiv obce (dále jen AO) Dolní Moravice, Kronika obce Dolní Moravice, s. 98.

28 SOKA Bruntál, ONV Bruntál II 1945–1948, č. kart. 553, inv. č. 738. Přehled o hustotě a stáří obyvatel německé národnosti.

29 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1948, č. kart. 362, inv. č. 631. Péče o občany německé národnosti.

30 Tomáš STANĚK, *Německá menšina v českých zemích 1948–1989*, Praha 1993, s. 86–88. Na budoucím teritoriu Severomoravského kraje (v hranicích dle administrativního členění z r. 1960), se v r. 1950 hlásilo k německé národnosti 16 574 obyvatel, což představovalo 1,2 % celkového počtu. Tamtéž, s. 88. Do tohoto množství ale nezahrnujeme německé válečné zajatce, kteří se ještě vyskytovali na území ČSR. Těch se v ČSR nacházelo na počátku roku 1948 celkem asi 6 200, když do souhrnu nezapočítáme zajatce na Jáchymovsku. T. STANĚK, *Němečtí váleční zajatci v českých zemích 1945–1948. (Nástin vybraných problémů)*, Opava 2011, s. 112.

31 Tamtéž, s. 95.

32 Vladimír SRB – Alois ANDRLE, *Změny v územním rozložení obyvatel německé, polské a maďarské národnosti 1961–1991 podle okresů*, Slezský sborník, roč. 97, 1999, č. 3–4, s. 203.

mědělství a lesnictví (18,3 %) či v obchodu a peněžnictví (3,6 %).³³ Z hlediska profese v celorepublikovém vývoji dominovali dělníci, jejichž počet se na celkovém podílu německého obyvatelstva zvýšil z 69 % v r. 1930, na 89,6 % v r. 1950 a 83 % v r. 1961.³⁴ Uvedená čísla potvrzuje také vývoj v jednotlivých okresech. V okrese Rýmařov se jednalo hlavně o textilní dělníky, specialisty v hedvábnictví, mající v regionu dlouholetou tradici.³⁵ Obdobná profesní skladba se vyskytovala též v okrese Bruntál, kde bylo evidováno 464 německých dělníků. Důchodců bylo nahlášeno 111, v domácnosti zůstávalo 118 osob a jako úředníci byli vedeni Němci v okrese jen v 25 případech.³⁶ Lze vidět, že v okrese Bruntál byla většina osob německé národnosti již v pokročilém věku, neboť převažovali lidé starší 60 let (celkem 355 osob). Silně však byla také zastoupena skupina nejmladších do 15 let (135 osob). Produktivní věk mezi cca 15 až cca 50 lety se vyskytoval jen v 376 případech.³⁷ Vzhledem k vysokému počtu osob důchodového věku byl z rozpočtu ministerstva práce a sociální péče vyplácen osobám vedeným národními výbory jako Němci vyživovací příspěvek, jehož výše se pohybovala okolo cca 500,- Kčs měsíčně. Příspěvek se ovšem i přes zmíněnou věkovou skladbu nevyplácel všem Němcům a na počátku roku 1950 se v Krnově týkala výplata pomoci jen několika málo jedinců.³⁸

Výrazně se poválečná proměna země dotkla majetkových práv Němců a již krátce po skončení bojů byly zahájeny konfiskace na základě Dekretu č. 12/1945 Sb. z 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, zrádců a nepřátel slovenského a českého národa. Během roku konfiskace dále probíhaly na základě Dekretu č. 108/1945 Sb. prezidenta republiky o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. V Rýmařově a v nejbližším okolí byl na základě daných konfiskací jen v letech 1945 a 1946 zabaven majetek v milionových hodnotách. Ten byl následně vydáván a později také prodáván místnímu obyvatelstvu. Problematické bylo, stejně jako na jiných místech, že množství konfiskovaného majetku bylo rozkradeno, což nepopírali ani skladníci, ani další zasvěcené osoby.³⁹ Konfiskace v řadě případů překračovala meze vytyčené právními normami a vzhledem k vypjatému antiněmeckému postoji nebyl brán ohled ani na vlastnictví antifašistů, jejichž majetek byl často také zabaven. Mnohé z antifašistů tyto případy nakonec přiměly k odchodu z ČSR, avšak oproti ostatním Němcům dostali alespoň možnost podle výnosu ministerstva vnitřní z 23. února 1946 si sebou odvézt všechn potřebný movitý majetek a řada z nich zmíněné možnosti využila. Ještě během jara 1946 takto opustilo Břidličnou pět rodin německých antifašistů i se svým jménem.⁴⁰ Nicméně ve vypjatém ovzduší poválečných měsíců nebyla v řadě případů ani tato norma dodržována a antifašisté si majetek nesměli odvézt, naopak jim byl zabaven. Ačkoliv se později poměry změnila a byly vydány pokyny k navrácení odebraného majetku, nebylo

33 T. STANĚK, *Německá menšina v českých zemích*, s. 94.

34 Šárka HERNOVÁ, *Sociální struktura národnostních menšin České republiky a její vývojové tendence po roce 1945 (Němci, Poláci, Slováci)*, Slezský sborník, roč. 97, 1999, č. 3–4, s. 186.

35 SOKa Bruntál, MNV Rýmařov, Kronika města Rýmařova, s. 31.

36 SOKa Bruntál, ONV Bruntál II 1945–1960, č. kart. 553, inv. č. 738, Přehled o hustotě a stáří německých obyvatel a Přehled o zaměstnání německých obyvatel.

37 Tamtéž, Přehled o hustotě a stáří německých obyvatel a Přehled o zaměstnání německých obyvatel.

38 SOKa Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 385, inv. č. 385, Vyživovací příspěvek pro osoby německé národnosti – předání agendy.

39 SOKa Bruntál, ONV Rýmařov II 1945–1960, č. kart. 147, inv. č. 148, Konfiskace nepřátelského majetku.

40 SOKa Bruntál, MNV Břidličná, Kronika města Břidličné, s. 94.

zpravidla co vracet, neboť již počátkem 50. let byl rozdělen novým osadníkům.⁴¹ Část německých antifašistů však i přes vylíčené excesy zůstala v ČSR, a to i po únoru 1948. Jejich životní podmínky zůstávaly dlouho špatné. I když se honosili tímto „privilegovaným“ statutem, bývali v mnoha ohledech znevýhodněni oproti Čechům a Slovákům.⁴² Proto se řada z nich nakonec rozhodla republiku opustit a usilovala o vystěhování. V prosinci 1952 bylo jenom v okrese Rýmařov evidováno 23 rodin antifašistů majících v plánu opustit Československo.⁴³

Již na konci 40. let a počátkem 50. let se ovšem postoj KSČ k Němcům proměnil a začala převládat snaha získat je pro budování socialismu. KSČ usoudila, že převaha dělníků mezi ekonomicky aktivními Němci napomůže v jejich zapojení do socialistické výstavby.⁴⁴ K dosažení vytyčeného cíle bylo nutné napravit poměry, jelikož velké množství Němců v ČSR nadále zakoušelo nenávist ze strany majoritního obyvatelstva. Jak konstatovala zpráva Ministerstva vnitra z března 1950, s Němci se nadále zacházelo jako s nerovnoprávními osobami, a to i v případech, když se dotyční mohli prokázat platným osvědčením o protifašistické činnosti za války.⁴⁵ Vládní politika vůči německé menšině se proto dále realizovala se zřetelem na aplikaci proletářského internacionalismu, tedy s cílem překlenout národnostní rozdíly. Jako první krok byla zbylým Němcům nabídnuta možnost získat zpět československé občanství, což byl předpoklad nejenom k domáhání se nespravedlivě konfiskovaného majetku, ale jednalo se o významný krok také pro běžný život, jelikož po jeho získání opět mohli uzavírat sňatky či se bránit různým nařízením úřadů. První vlna snah o navrácení občanství proběhla ještě před nástupem KSČ k moci na základě §3 dekretu č. 33/1945 Sb., nicméně většině žadatelů se kýžená věc nepodařila. Vlna za uvedený vývoj se přisuzovala rovněž vyhocenému poválečnému nacionalismu.⁴⁶ Podmínky stanovené zájemcům požadovaly, aby nejdéle rok po podání své žádosti složili zkoušku z českého, či slovenského jazyka a z československé vlastivědy. O úspěchu rozhodovala tříčlenná komise pod vedením člena ONV a za účasti okresního školního inspektora a učitele měšťanské školy s aprobační čeština, zeměpis, či dějepis.⁴⁷

Další snahy o navrácení občanství Němcům byly zahájeny po únoru 1948. Motivem se stala již zmíněná snaha zapojit je do budování socialismu, což ale bylo možné jen obtížně za situace, kdy byli udržováni v nedůstojné kategorii neobčanů.⁴⁸ Musela tedy být odstraněna všechna diskriminační nařízení platná v poválečných letech. Podle již zmíněného §3 dekretu 33/1945 Sb. si mohli Němci zažádat o navrácení občanství, čehož na území okresu Rýmařov k 16. květnu 1951 využilo 232 osob. Z uvedeného počtu bylo ke zmíněnému datu 217 žádostí vyřízeno kladně, 2 záporně a o zbylých ještě nebylo rozhodnuto. Zá-

41 SOKA Bruntál, ONV Rýmařov II 1945–1960, č. kart. 536, inv. č. 594, Vystěhování Němců – antifašistů z ČSR – správa majetku zanechaného v ČSR.

42 Edd. R. PETRÁŠ – H. PETRŮV – H. Sch. SCHEU, *Menšiny a právo v České republice*, s. 99.

43 SOKA Bruntál, ONV Rýmařov II 1945–1960, č. kart. 536, inv. č. 594, Seznam antifašistů odsunutých mimo hranice ČSR a seznam jejich nemovitého majetku.

44 T. STANĚK, *Německá menšina v českých zemích*, s. 101.

45 ZA Opava, KNV Ostrava I, č. kart. 276, inv. č. 2009, Zacházení s osobami německé národnosti.

46 M. SPURNÝ, M.: *Nejsou jako my*, s. 192–193.

47 SOKA Bruntál, ONV Bruntál II 1945–1960, č. kart. 553, inv. č. 739, Žádosti o vrácení čs. stát. občanství podle §3 dekretu čís. 33/1945 Sb. (vyhláška min. vnitra č. 254/1946 Sb.) – oběžník.

48 M. SPURNÝ, *Nejsou jako my*, s. 194.

roven se též evidovalo 196 osob německé národnosti, které danou žádost ještě nepodaly.⁴⁹ V okrese Bruntál bylo od vyhlášení vládního nařízení č. 119/1949 Sb., jímž byla stanovena lhůta pro podání žádosti o navrácení čs. státního občanství, až do 30. listopadu 1951 z podaných žádostí celkově 551 vyřízeno kladně a 3 záporně. Naprostá většina zmíněných podání byla předložena osobami německé národnosti. Mimo Němců žádajících o čs. občanství bylo počátkem 50. let evidováno v okrese Bruntál také téměř 200 osob bez čs. občanství, kteří ani nechtěli o něj požádat.⁵⁰ Důvody, proč někteří Němci žijící na území ONV Bruntál, Krnov a Rýmařov neusilovali o získání čs. státního občanství, byly různé. Samy čs. úřady ale přiznávaly, že neochota Němců získat občanství byla způsobena také nezájmem úřadů o danou menšinu. Pro napravení uvedeného stavu se národním výborům uložilo, aby zvýšily politickou práci s Němci, čímž se rozumělo agitování, vytvoření sítě důvěrníků informujících úřady o náladách mezi německou menšinou a zjišťujících příčiny nespokojenosti mezi nimi.⁵¹ I přes agitační činnost, byly výsledky mizivé a, jak přiznal referent pro věci vnitřní a bezpečnost ONV Rýmařov, práci s nimi se podařilo přesvědčit jenom zanedbatelné množství Němců. Ti, co nadále projevovali nezájem o občanství, v řadě případů argumentovali, že jsou již staří, češtinu se naučit nedokážou, německy se domluvit na úřadech také nemohou, takže by pro ně bylo nejvhodnější, kdyby se odstěhovali do Německa ke svým příbuzným.⁵²

Problematika osob německé národnosti měla být vyřešena zákonem č. 34/1953 Sb. Čs. státními občany se tak staly osoby, které na základě dekretu č. 33/1945 Sb. ztratily čs. občanství a měly bydliště na území ČSR.⁵³ Tímto se řešila také otázka tzv. německých bezdomovců, jimž na základě uvedeného zákona se vydávaly nové občanské průkazy.⁵⁴ Nicméně i po té lze vidět, že otázka osob německé národnosti na území sledovaných okresů zcela nezmizela. V první řadě se zde stále nacházeli lidé, kteří nedisponovali čs. státním občanstvím. K 24. březnu 1954 žilo na území okresu Bruntál celkem 5 osob s německou státní příslušností a dalších 21 osob rakouské státní příslušností. Z velké části se jednalo o osoby starší, které, jak ukazují žádosti o povolení k vystěhování z obvodu ONV Rýmařov, většinou neměly již v ČSR blízké příbuzné a vystěhovat se plánovali za svými blízkými, žijícími v Německu, resp. v Rakousku.⁵⁵ Nicméně rovněž mezi odchozími se nalézali lidé mladší, jak ukazuje případ Arnošta Kinzela, jemuž bylo necelých 24 let v době, kdy u ONV Bruntál v říjnu 1956 požádal o povolení k odchodu do SRN, kde žil jeho otec se zbytkem příbuzenstva.⁵⁶ Těch, kteří nadále odmítali přijmout čs. občanství, zůstalo po vydání

49 SOKA Bruntál, ONV Bruntál II 1945–1960, č. kart. 553, inv. č. 739, Hlášení o stavu podaných žádostí podle § 3 dekretu č. 33/45 Sb. ke dni 1. 6. 1951.

50 Tamtéž, Zhodnocení akce na navrácení československého státního občanství podle § 3 dekretu č. 33/1945 Sb.

51 ZA Opava, KNV Ostrava I, č. kart. 2512, sign. 215, Masově politická práce mezi osobami jiné národnosti (Němci a Poláci). Pokyny.

52 SOKA Bruntál, ONV Rýmařov II 1945–1960, č. kart. 536, inv. č. 594, Zpráva o provádění národnostní politiky v našem okrese.

53 Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1953-34>, [cit. 30. 11. 2018].

54 SOKA Bruntál, ONV Bruntál II 1945–1960, č. kart. 553, inv. č. 739, Agenda státního občanství.

55 SOKA Bruntál, ONV Bruntál II 1945–1960, č. kart. 553, inv. č. 739, Seznam cizinců trvale žijících na území Okresního oddělení Ministerstva vnitra - Oddělení Veřejné Bezpečnosti (OOMV-OVB) Bruntál pro volební účely. Též SOKA Bruntál, ONV Rýmařov II 1945–1960, č. kart. 529, inv. č. 586, Zápis o žádosti o vystěhování Marie English, Anny Schatral a Felicie Beutel.

56 SOKA Bruntál, ONV Bruntál II 1945–1960, č. kart. 629, inv. č. 760, Žádost o přesídlení do NSR.

SLEZSKÝ SBORNÍK CXVIII / 2020, ČÍSLO 1

zákona v r. 1953 jen málo. V Bruntále v r. 1954 evidovali celkem 10 německých osob, jež tak činily z důvodu, že již obdrželi státní občanství SRN. Mimo oněch 10 se v okrese Bruntál vyskytovalo také dalších 53 osob, které nechtěly zažádat o občanský průkaz. Ti ale neuvedli žádný důvod, proč tak činili.⁵⁷ Problém osob německé národnosti bez občanství nebyl plně vyřešen až do konce 50. let, jelikož ještě v lednu 1960 byly v okrese Bruntál evidovány čtyři osoby německé národnosti bez občanství.⁵⁸

Dalším krokem ke zrovnoprávnění německé menšiny bylo narovnání podmínek. Pro dodržení vytčeného cíle, byly jednotlivé krajské a okresní národní výbory pověřeny, aby sledovaly, zda jsou Němci zařazeni na takových pracovních pozicích jako Češi, jak se s nimi zachází ve školách a podobně. Stávalo se totiž velmi často, že Němci byli hůře pracovní zařazeni a odměňováni. Byl vydán také apel, aby se zvýšilo úsilí o zisk Němců do ROH. Jednotlivé ONV se v dubnu 1951 vyzvaly, aby sestavily hlášení o zacházení s osobami německé národnosti či o případech jejich diskriminace. Tou se rozuměla konfiskace majetku při zachování čs. státního občanství, speciální posuzování při začleňování do práce a horší zařazení práce, výměry mezd, odměn nebo výběru ubytování.⁵⁹ Velký význam byl kladen na napravení přehmatů a problémů spojených s konfiskacemi majetku Němců, kteří zůstali v ČSR. Pro zabránění dalších konfiskací se vydala směrnice ministerstva vnitra upravující konfiskace a přidělování rodinných domů. Dále již nebylo možné vydávat výměry o dalších konfiskacích rodinných domů, patřících německým majitelům, jsou-li jimi uvedené domy nadále obývány. Stejně tak již nebylo možné ani konfiskovat nábytek i jiné svršky z daných stavení. Dokument pojednával dokonce o navrácení zabavených, ale dosud nepřidělených domů obývaných Němci, kteří disponovali čs. občanstvím a „*podíleli se na budovatelském úsilí československého lidu*“.⁶⁰ Uvedené rozhodnutí, jehož důsledky se projeví nejpatrněji právě v pohraničních okresech, sledovalo získání obyvatelstva německé národnosti pro ideu socialismu a zároveň jim přiznalo status plnoprávných občanů.⁶¹

V dalších letech byla práce s občany pocházejících z národnostních menšin svěřena také odboru školství a kultury. V lednu 1959 vyzval Krajský národní výbor (dále jen KNV) Ostrava národní výbory pod jeho správou, aby zřídily podle místních poměrů komise pracující s Němci, jichž ještě na konci 50. let žilo v Ostravském kraji na 8 tisíc. Bylo navrženo zvýšení objemu literatury v německém jazyce, konání bohoslužeb v němčině a podobně. Krnovská komise pro práci s Němci ještě na konci r. 1958 vypracovala osnovu, podle níž se v dalších měsících realizovala uvedená činnost. Patřilo mezi ně vyřizování stížností osob německé národnosti, sledování jejich pracovních poměrů či výběr německého knihovníka pro správu knižního fondu. Podle šetření komise bylo možné také otevřít německé jazykové kurzy určené ale pouze potomkům Němcům, nikoliv však již dětem ze smíšených manželství. Podle komise se zajímalo o zmíněné kurzy asi 60 dětí, jež splňovalo předepsaná

57 Tamtéž, Zpráva o provádění zákona č. 34/1953 Sb. z 8. února 1954.

58 Tamtéž, Stav řízení žádostí o přiznání čs. občanství v okrese Bruntál.

59 SOKA Bruntál, ONV Bruntál II 1945–1960, č. kart. 553, inv. č. 73, Zacházení s osobami německé národnosti.

60 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 326, inv. č. 478, Zacházení s osobami německé národnosti – konfiskace a přiděl rodinných domů.

61 Tamtéž.

kritéria.⁶² Celkem se v ČSR ve školním roce 1957/58 registrovalo 244 oddělení a kroužků německého jazyka, které navštěvovalo 4 416 žáků.⁶³

V okrese Rýmařov, spadajícím pod KNV Olomouc, byla také zřízena komise pro práci s Němci organizující společná promítání filmů při Měsících československo-sovětského přátelství v obcích s největší německou populací (Rýmařov, Horní Město a Malá Morávka). Mezi další aktivity patřila divadelní představení, estrádní vystoupení či přednášky věnované stávající mezinárodně-politické situaci. Jak na Krnovsku, tak v okrese Rýmařov probíhala výuka němčiny pro žáky německé národnosti. Na přelomu let 1958 a 1959 se vyučování týkalo celkem 16 žáků.⁶⁴

Celkově se tedy otázku německé menšiny v poválečných letech na území sledovaných okresů do konce 50. let podařilo vyřešit. Němci, nevysídlení v poválečných měsících, postupně začali splývat s většinou společností. Část německé populace naopak opustila Československo, když jim bylo umožněno se vystěhovat do SRN. Jak plyne z profesního rozdělení německé menšiny, z hlediska sociální skladby se její charakter proměnil, jelikož nabyli na objemu dělníci, což lze vysvětlit tím, že jako nezbytní odborníci byli vyjmuti z transportů a poté již zůstali na území ČSR. Obecně lze říci, že se německá menšina v oblasti sledovaných okresů stala marginální, jakkoliv jí jednotlivé národní výbory nadále věnovaly určitou pozornost.

Řecká menšina

Mnohem významnější roli sehrála v průběhu 50. let na území ONV Krnov řecká menšina. K ní se již počátkem 50. let hlásilo několik tisíc lidí. V celorepublikovém kontextu se příslušníci uvedené menšiny nejčastěji nacházeli na území okresů Jeseník, Krnov a Žamberk. Ačkoliv se samotné rozmístění v následujících letech proměnilo a část řecké emigrace se v 80. letech vrátila zpět domů, vytvořili řečtí emigranti a jejich potomci jednu z nejvýznamnějších menšin na námi sledovaném teritoriu.

Výběr okresu Krnov jaké jedné z lokalit kam směřovala řecká migrace, proběhl rovněž s ohledem na dohodu mezi KSČ a Komunistickou stranou Řecka, která vyhověla řecké žádosti, aby byli jejich krajané usídleni v hornatém, zemědělském a potravinářském regionu. Jmenovaná tužba byla motivována snahou rychleji sblížit příchozí s krajinou, kam směřovali, jelikož až 90 % osob pocházelo z venkovských oblastí severního a severozápadního Řecka.⁶⁵ První řečtí emigranti začali přicházet již počátkem 50. let a ve velkých počtech se stěhovali do pohraničí. Z řeckých emigrantů usazených v okrese Krnov jich asi polovina byla usídlena přímo v okresním městě, druhá polovina pak ve venkovských obcích krnovského okresu. V září 1951 se v okrese Krnov evidovalo 2 153 osob řecké národnosti.⁶⁶ Jejich počet se ovšem v dalších letech postupně zvyšoval a ke dni 1. června 1954 bylo v Krnově zaznamenáno celkem 1477 Řeků. Z tohoto počtu bylo 420 pracujících mužů, 351 pracujících žen, dále 263 dospělých rodinných příslušníků a 443 dětí. Mimo samotný

62 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 362, inv. č. 631, Zápis z porady KNV Ostrava ze dne 15. listopadu 1958 a Péče o občany německé národnosti.

63 T. STANĚK, *Německá menšina v českých zemích*, s. 142–143.

64 SOKA Bruntál, ONV Rýmařov II 1945–1960, č. kart. 331, inv. č. 395, Zpráva o práci mezi občany německé národnosti.

65 Libor MARTINEK, *Příspěvek k problematice řecké a slavomakedonské emigrace v Československu a v České republice po 2. světové válce*, Slezský sborník, roč. 101, 2003, č. 4, s. 472.

66 Tamtéž, s. 473.

Krnov se řecká emigrace usídlila v Albrechticích⁶⁷ (306 osob), v Hynčici⁶⁸ (85 osob), ve Vraclávku (176 osob), v Rudolticích⁶⁹ (168 osob), v Holčovicích (40 osob), v Jindřichově (235 osob) a v Krásných Loučkách (23 osob). Menší množství Řeků obsadilo další lokality na Krnovsku. Celkem se k 1. červnu 1954 v okrese Krnov evidovalo 2 864 Řeků, z čehož bylo 731 pracujících mužů a 625 pracujících žen. K nim se dále počítalo 650 dospělých rodinných příslušníků a 858 dětí mladších 15 let.⁷⁰ Menší množství Řeků žilo také na území okresu Bruntál. Konkrétně se jednalo o 139 osob, z nichž 51 bydlelo v Bruntále, 38 ve Vrbně pod Pradědem, 20 v Mnichově,⁷¹ 16 v Železně,⁷² 10 ve Světlé, 2 v Leskovci a po jednom v Kunově a v Dlouhé Stráni.⁷³ Menší množství Řeků se vyskytovalo též na území okresu Rýmařov, což dokládá zápis v obecní kronice z roku 1950 vypovídající o přistěhování 40 řeckých rodin do Dolní Moravice.⁷⁴

Okres Krnov byl vybrán jako cílová destinace pro řecké emigranty také z toho důvodu, že vzhledem k vysokému úbytku počtu obyvatel mezi roky 1938 až 1949 se zdálo, že zde nebudou žádné problémy s ubytováním příchozích. Nicméně během osvobozovacích bojů bylo Krnovsko těžce poškozeno a v letech 1945 a 1946 nebyly činěny žádné práce, které by daný stav napravily.⁷⁵ Na jedné straně navzdory původním plánům neexistovaly reálně předpokládané ubytovací kapacity, na straně druhé byla panující neutěšená bytová situace v okrese Krnov ještě prohloubena tím, že řeckých emigrantů přicházelo větší množství, než jaké bylo původně zamýšleno. Pro jejich usídlení byly zvoleny jediné rychle dostupné ubytovací kapacity, jimiž byly dosud volné domy, které však byly považovány za zdravotně a hygienicky závadné. Aby se měli řečtí emigranti kam nastěhovat, byly před jejich příchodem na uvedených domech provedeny základní stavební úpravy. Nicméně řada domů v Jindřichově, Albrechticích, či Dívčím Hradu se shledala jako nezpůsobilá k obývání. Na počátku r. 1952 bylo vyčísleno, že asi 40 % všech řeckých obyvatel žilo v bytech označených za zchátralé a zdravotně závadné. Špatná situace se ale dále prohlubovala, jednak vinou pomalé výstavby nových domů, jednak vinou neřízené migrace Řeků, kteří se z důvodu získání zaměstnání, nebo scelení rodiny stěhovali zejména do Krnova bez souhlasu náležitěho národního výboru.⁷⁶ Navíc vzhledem k sestěhování rodinných příslušníků se zvýšil také průměrný počet obyvatel bytů na neúnosnou úroveň. Zpráva z r. 1952 konstatovala,

67 Nyní Město Albrechtice.

68 Nyní součást Města Albrechtice.

69 Nyní Slezské Rudoltice.

70 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 326, inv. č. 478, Stav občanů řecké národnosti a jejich zaměstnání k 1. 6. 1954 na krnovském okrese.

71 Nyní součást Vrbna pod Pradědem.

72 Nyní součást Vrbna pod Pradědem.

73 SOKA Bruntál, ONV Bruntál II 1945–1960, č. kart. 553, inv. č. 739, Seznam cizinců trvale žijících na území OOMV-OVB Bruntál.

74 SOKA Bruntál, AO Dolní Moravice, Kronika obce Dolní Moravice, s. 160–161.

75 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 705, inv. č. 1062, Adaptace bytových jednotek pro akci „L“ – dodatečné zařazení do investičního plánu na rok 1952. Celkem bylo na území okresu Krnov zničeno 841 domů, 529 těžce poškozeno, 1 510 lehce poškozeno a celková škoda na budovách dosáhla výše 432 572 000 korun československých. Viz A. KREML – Z. JIRÁSEK, *Osídlení okresu Bruntál v letech 1945–1949*, Slezský sborník, roč. 113, 2015, č. 2, s. 326.

76 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 326, inv. č. 479, Rozbor osídlení krnovského okresu obyvatelstvem řecké národnosti.

že se rozšířil počet osob v jednopokojovém bytě s kuchyní z původních dvou lidí na pět jedinců a v některých případech až na sedm osob.⁷⁷

Aby bylo možné řešit popsáný kritický stav, přijal ONV Krnov rozhodnutí zařadit do rozpočtového plánu na rok 1952 též prostředky k opravě nevyhovujících bytových jednotek. Podle plánu se jednalo celkem o 47 obytných domů, na jejichž přestavbu byla vyčleněna suma 11 260 000 korun. Danou investicí bylo možné získat 165 bytů.⁷⁸ Ačkoliv tedy proběhla snaha situaci řešit, řeckých žadatelů o byt neubývalo, jelikož počet řeckých emigrantů usídlených na území okresu Krnov stále rostl. Zatímco v r. 1954 jich bylo cca 2 500, v polovině roku 1958 se již jednalo asi o 3 400 osob v celém okrese, z čehož cca 2 500 žilo přímo v Krnově. I z uvedených důvodů nouze o byty nepolevovala a v polovině r. 1958 bylo v samotném Krnově evidováno 300 řeckých uchazečů o byt a v okolních obcích muselo být v náhradních bytech usazeno dalších asi 200 řeckých rodin.⁷⁹ Ani mimo samotný Krnov nepanovaly lepší bytové podmínky. Mnoho Řeků žijících mimo Krnov našlo zaměstnání v zemědělství a někteří byli ubytováni na jednotlivých hospodářstvích, kde se ovšem daly bytové podmínky charakterizovat také jako neutěšené. Alternativní byty stejně jako v Krnově nebyly k dispozici. Město Albrechtice řešilo bytové problémy Řeků tím, že po přidělení obce Piskořov ke statku Albrechtice, byli v této vesnici ubytováni právě Řekové.⁸⁰ Nicméně obdobně jako v Krnově, byla v obcích v okolí problematická situace s naplněností bytů, jelikož i zde docházelo k sestěhovávání rodin.⁸¹

Bídny stav ubytování a útrapy, kterými si během své poutě z Řecka prošli, zvýšilo zájem ONV o zdravotní stav příchozích. Původně se o jejich zdraví staral řecký lékař MUDr. Kolovos, který se ale uvedené funkce vzdal a v dalších letech byla lékařská péče soustředěna v lékařských obvodech. Mezi Řeky úřady sledovaly nemocnost, přičemž hlavní pozornost se věnovala výskytu nakažlivých onemocnění, v první řadě tuberkulózy. Obecně nízká úroveň zdravotního povědomí mezi emigranty měla být vyřešena osvětovou činností, prováděnou MUDr. Kolovosem.⁸² Pro udržování lékařského dohledu nad řeckými emigranty byly po odchodu MUDr. Kolovose v činnosti dvě lékařské ordinace, a to jedna v Krnově, druhá v Albrechticích. Pracovaly 1x týdně a podle údajů z r. 1956 je průměrně navštěvovalo na 40 pacientů.⁸³ Nicméně i přes snahu úřadů, se na počátku r. 1957 mezi řeckými přistěhovalci na Krnovsku vyskytovalo celkem 94 onemocnění TBC (z toho 9 dětí) a dalším 109 osobám (z toho 19 dětí) byla diagnostikována neaktivní TBC.⁸⁴ Z dalších nemocí byla evidována žaludeční onemocnění a nemoci pohybového aparátu. Změně klimatu a stravy se přičítala obecná fyzická slabost, projevující se dle evidence nejčastěji mezi ženami v rozmezí 15 až 25 let věku.

77 Tamtéž, č. kart. 705, inv. č. 1062, Adaptace bytových jednotek pro akci „L“ – dodatečné zařazení do investičního plánu na rok 1952.

78 Tamtéž.

79 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 326, inv. č. 478, Zpráva o osídlení krnovského okresu řeckým obyvatelstvem.

80 Tamtéž, Řecká otázka – rozbor z 24. října 1958.

81 Tamtéž, Bytová otázka řeckých přistěhovalců.

82 Tamtéž, Rozbor osídlení krnovského okresu řeckým obyvatelstvem.

83 Tamtéž, Zdravotní poměry občanů řecké národnosti.

84 Tamtéž.

SLEZSKÝ SBORNÍK CXVIII / 2020, ČÍSLO 1

Při výkonu lékařské péče docházelo k různým nedorozuměním mezi Řeky a českými lékaři. Ta bývala nejčastěji způsobena neznalostí jazyka. Vyskytovaly se ale také incidenty, během nichž se Řekové dožadovali přiznání invalidního důchodu. Toho se dožadovali proto, že se jednalo o válečné veterány z let občanské války, kteří se domnívali, že za svou účast v bojích si uvedený status zaslouží. Množství řeckých emigrantů usilujících o invalidní důhod rychle rostl a v r. 1954 byl jejich počet natolik vysoký, že úřad posuzující jejich žádosti, musel zavést jeden úřední den v týdnu vyhrazený pro jejich vyřízení. Jednáním byl vždy přítomen také řecký tlumočník, aby nedocházelo k nedorozuměním.⁸⁵

Vzhledem k vysokému zastoupení dětí do 15 let, musela být vybudována také kapacita pro jejich umístění do školských a předškolních zařízení. V Krnově bylo v polovině r. 1956 celkově k dispozici 6 jeslí s kapacitou cca 200 míst, které řecké děti obsadily z 18,5 %. Mateřských škol se v Krnově ve stejné době nacházelo 10 a nabízely kapacitu 590 míst, kterou Řekové obsadili z cca 10 %. Popsaný stav komplikovala skutečnost, že se v některých případech již nedostalo na děti z českých rodin, s nimiž museli doma zůstat jejich matky, což vytvářelo mezi majoritou nespokojenost.⁸⁶ Vysoký byl také počet dětí školního věku. Zpočátku se ONV Krnov snažil, aby byly řecké děti, pokud to okolnosti umožní, vzdělávány ve třídách společně s dalšími Řeky. Na konci r. 1952 na uvedeném základě fungovala řecká škola ve Starých Purkartovicích, kam docházelo až 13 žáků, a v Krnově, která byla určena pro 18 žáků. Dané školy byly primárně určeny pro děti I. postupného ročníku a mimo 4 hodin českého jazyka, na nich vyučovali pouze řečtí pedagogové. Pro další třídy ale již nebylo možné zajistit podobné podmínky a děti se musely vzdělávat společně s českými. V Krnově se všechny řecké děti vyšších ročníků soustředily ve škole na Opavské ulici.⁸⁷ Také v obcích mimo Krnov musely děti navštěvovat české školy. Starší děti chodící na střední školy docházely také do většinově českých tříd jak v Krnově, tak v menších obcích v okrese.⁸⁸ Nicméně i přes to, že řecké děti byly díky tomu v denním kontaktu s češtinou, přetrvávaly dále problémy a navzdory snaze o výuku základů českého jazyka ještě ve 2. polovině 50. let děti ve vyšších ročnících (v r. 1958 navštěvovalo 6. až 8. ročník celkem 118 řeckých dětí) neovládaly češtinu, což komplikovalo další vzdělávání. Školské orgány si také stěžovaly, že řecké děti se vyznačovaly velkými kázeňskými problémy a ani komunikace s rodiči těchto dětí nebyla snadná, jelikož podle hodnocení škol nechovali rodiče ke školám pozitivní vztah a někteří ani své děti nezapsali ke školní docházce. Celá situace musela být řešena až ve spolupráci se samosprávnými orgány řecké komunity.⁸⁹ I když se po většinu 50. let vyskytovaly problémy, nejenom na Krnovsku, ale i v kontextu celé republiky se počet Řeků disponujících vzděláním, nebo odbornou kvalifikací rychle zvyšoval, což bylo důkazem přizpůsobování se uvedené komunity československým podmínkám.⁹⁰

Jelikož se poměrně brzy ukázalo, že přítomnost řeckých emigrantů se z dočasné proměny na trvalou, musel kulturní referát ONV Krnov řešit rovněž otázku kulturního vyžití

85 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 326, inv. č. 478, Řecká otázka – rozbor.

86 Tamtéž.

87 Tamtéž, č. kart. 342, inv. č. 543, Péče o děti jiných národností.

88 SOKA Bruntál, MNV Slezské Rudoltice, Obecní kronika Slezských Rudoltic, s. 268.

89 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 329, inv. č. 478, Zpráva o osídlení krnovského okresu řeckým obyvatelstvem.

90 P. HRADEČNÝ, Řecká komunita v Československu, s. 67.

Řeků. Ti do r. 1956 dokázali jenom v okrese Krnov vytvořit dva soubory lidového umění. Jednalo se o soubor řeckých písní a tanců při závodním klubu ROH podniku Strojovnit, který sdružoval 30 členů a pak divadelní kroužek při výboru řeckých emigrantů, který čítal 32 osob. Uvedené dva spolky tvořily základní kameny řeckého kulturního života. Nicméně mimo uvedených úspěchů existovala také řada nedostatků. Tím hlavním se stala absence jakéhokoliv plánu kulturní činnosti mezi řeckou menšinou. Stávající stav kulturního vyžití tak byl klasifikován spíše jako projev živelnosti. Následkem toho se projevil v kulturním životě Řeků rozdíl, jelikož zatímco mladší se aktivně zapojovali, mezi staršími emigranty nebyl zájem ani o kulturní, ani o politickou aktivitu.⁹¹

Kulturní komise organizovaly též jazykové kurzy pro dospělé, které jim měly pomoci lépe se adaptovat v novém prostředí. Jak zjistilo šetření v r. 1951, mezi Řeky usídlenými v ČSR byla poměrně vysoká negramotnost (asi 9%), přičemž mezi dospělými bylo její množství vyšší (16 %).⁹² Mimo samotný Krnov se kurzy pořádaly také v okolních obcích, jimiž byly Slezské Pavlovice, Slezské Rudoltice, Město Albrechtice, Dívčí Hrad, Janov a Staré Purkartice. V Krnově se konalo devět jazykových kurzů, často přímo v podnicích, kde byli Řekové zaměstnáni. Každého z kurzů se v průměru účastnilo mezi 10 až 20 posluchači.⁹³ Cílem kurzů, jak ukazují náplně odučených lekcí, byly základy českého jazyka, umožňující posluchačům obstarat běžné každodenní úkony, i nezbytná slovní zásoba nutná pro práci jak v továrnách, tak v zemědělství.⁹⁴ Celkem jen za roky 1955–1956 prošlo jazykovými kurzy na 110 Řeků.⁹⁵

Úřady též bedlivě sledovaly zaměstnanost mezi Řeky. Z Řeků, kteří v r. 1949 přibylí do Československa, byla většina shledána zdravými a praceschopnými. Tito pak byli transportováni na Krnovsko, kde se začali usazovat v připravených osadách.⁹⁶ Během prvních let byla jako problematická vnímána zejména velká fluktuace řeckých zaměstnanců. Dalším poměrně obtížným jevem se jevila nesnadná zaměstnatelnost některých příchozích, jelikož se jednalo o veterány z let občanské války, kteří trpěli úrazovými amputacemi či smyslovými vadami. Pokud nedostali invalidní důchod (viz výše), tak si zaměstnavatelé často stěžovali na jejich špatnou pracovní morálku.⁹⁷ Nicméně postupem let se situace stabilizovala a v letech 1956 a 1957 již odbor pracovních sil ONV Krnov hodnotil, že Řekové se dokázali poměrně úspěšně včlenit do pracovního procesu. Z hlediska zaměstnanosti řecké menšiny v 50. letech můžeme konstatovat, že se rozdělila na ty, jež pracovali v zemědělství a na ty, kteří bydleli v Krnově a byli zaměstnáni v průmyslu. Největší počet Řeků zaměstnaných v průmyslu působil v Závodech S. K. Neumanna na výrobu stuh a prýmků. Vzhledem k charakteru produktů vyráběných v uvedeném závodě tvořily ženy asi 80 % z 300 zde pracujících Řeků. Ve jmenovaném podniku byly ženy zaměstnány převáž-

91 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 329, inv. č. 478, Zpráva o osídlení krnovského okresu řeckým obyvatelstvem.

92 P. HRADEČNÝ, *Řecká komunita v Československu*, s. 67.

93 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 362, inv. č. 630, Vyučování občanů řecké národnosti – proplácení odměn učitelům.

94 Tamtéž, Seznam účastníků kurzu českého jazyka.

95 Tamtéž, Zpráva odboru pro kulturu rady ONV v Krnově k řecké otázce v okrese Krnov.

96 P. HRADEČNÝ, *Řecká komunita v Československu*, s. 45–46.

97 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 326, inv. č. 478, Řecká otázka – rozbor.

ně jako obsluha strojů, několik mladších pracovních zastávalo dokonce odborné pozice.⁹⁸ V dalším textilním podniku Karnola působilo cca 190 řeckých pracovníků, přičemž 110 z nich byly ženy. Muži naopak ve větší míře pracovali ve strojírenském podniku Strojovít, kde jich bylo v r. 1958 cca 85. Menší množství z nich pak působilo v dalších závodech. Jednalo se zejména o lidi mladší.⁹⁹

Co se týká asi 800 Řeků pracujících na venkově, jejich zaměstnavatelem byly dominantně Československé státní statky. Z hlediska skladby Řeků zaměstnaných na statcích se jednalo nejčastěji o manuálně pracující zemědělské dělníky, ale v Albrechticích bylo evidováno také několik vedoucích pracovníků.¹⁰⁰ Jedním z největších statků s řeckou pracovní silou byl Státní statek Osoblaha se sídlem v Jindřichově ve Slezsku, kde na podzim roku 1957 pracovalo 305 Řeků působících na odděleních v Bohušově (4 osoby), Dívčím Hradě (82 osob), Hlince (33 osob), Osoblaze (18 osob), Slezských Pavlovicích (52 osob) a Slezských Rudolticích (116 osob).¹⁰¹ Kromě zemědělských dělníků bychom ale mezi Řeky žijícími na venkově našli také velký počet osob zaměstnaných jako lesní dělníci.¹⁰² Typické pro Řeky pracující mimo město bylo, že do zaměstnání docházelo rovněž množství osob staršího věku a běžně se zapojovali do letních prací také důchodci. Ze zmíněných počtů řeckých zaměstnanců Státního statku Osoblaha bylo celkově 76 osob klasifikováno jako přestárlí.¹⁰³ Dalších 370 řeckých pracovníků působilo na statku ve Městě Albrechticích. I zde byla velká část zaměstnanců klasifikována jako přestárlá, případně se jednalo opět o válečné invalidy. Nicméně na jejich pracovní morálku se nevyskytovaly žádné stížnosti, naopak si jejich pracovní nasazení vedení statku pochvalovalo. Jako problematičtí se naopak jeví mladší zaměstnanci nemající dle vedení příliš zájem o práci. Podle vyjádření vedení statku jejich zájem směřoval nejčastěji k přijetí na nějakou školu. Až na zmíněné problémy ale nebyly na statcích nějaké závažné komplikace s pracovní morálkou Řeků a někteří z nich byli též oceněni jako nejlepší pracovníci.¹⁰⁴

Příchod řecké komunity na Krnovsko se ale neobešel bez komplikací. Vedle již zmíněného problému s počtem volných míst v jeslích a školách, se zde vyskytovaly další komplikace. Mezi majoritním obyvatelstvem Krnovska vyvolala množství nespokojenosti zejména odlišná mentalita, která se v obchodech projevovala požadavky Řeků, aby byli přednostně obslouženi, či v krnovských kavárnách a restauracích, kde se scházeli a často velmi hlučně se bavili. Velké množství stížností vůči Řekům přišlo v únoru 1957, když při plese konaném ve Slezském domě v Krnově, obsadili Řekové většinu volných míst, čímž neumožnili účastnit se zábavy také dalším hostům.¹⁰⁵ Jako spíše epizodické se pak jeví obvinění jednoho ze členů řecké menšiny na Rýmařovsku ze špionáže pro USA, jak se událo v r. 1957.¹⁰⁶

98 Tamtéž, Zpráva o zaměstnávání řeckých příslušníků.

99 Tamtéž, Rozbor osídlení krnovského okresu obyvatelstvem řecké národnosti.

100 Tamtéž, Řecká otázka – rozbor.

101 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 326, inv. č. 478, Řecká otázka – rozbor.

102 SOKA Bruntál, MNV Slezské Rudoltice, Obecní kronika Slezských Rudoltic 1953–1958, s. 34.

103 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 326, inv. č. 478, Řecká otázka – rozbor.

104 Tamtéž.

105 Tamtéž, Zpráva k pokynům odboru pro vnitřní věci ze dne 17. 10. 1957.

106 SOKA Bruntál, AO Dolní Moravice, Kronika obce Dolní Moravice, s. 364.

Celkově lze konstatovat, že příchod řecké menšiny se neobešel bez problémů. Ty se objevovaly jak v otázce bytové, tak v problematice zaměstnanosti řady příchozích. Nicméně navzdory nedorozuměním se Řekové dokázali během 50. let zabydlet ve své nové domovině. Již od poloviny 50. let je lze vidět i mezi oceňovanými zaměstnanci. Ačkoliv bylo zprvu řecké osídlení cca rovnoměrně rozděleno mezi Krnov a další obce okresu, v důsledku jednak migrace uvnitř okresu, jednak kvůli sestěhovávání rodinných příslušníků, se ustálil stav, kdy cca 2/3 řecké populace žily v Krnově a zbytek v menších sídlech okresu. Daný stav zůstal zachován až do konce sledovaného období.

Romská menšina

Romové, či jak bylo běžně užíváno Cikáni, představovali pro komunistické vedení Československa výzvu. Myšlenky socialismu měly napomoci odstranit to, co bylo v jedné zprávě o cikánském obyvatelstvu v 50. letech nazváno jako „smutné dědictví kapitalismu“.¹⁰⁷ Významným posun v právním postavení menšiny znamenala ústava z r. 1948, dle níž se Romové stali rovnoprávními členy společnosti, ačkoliv fakticky zůstal v platnosti zákon č. 117/1927 sb. o potulných cikánech.¹⁰⁸ Příčiny příchodu romského obyvatelstva do čs. pohraničí po 2. světové válce lze hledat zejména v rovině sociální. Po skončení války totiž bylo cikánské etnikum v českých zemích zdecimováno, ale několik desítek tisíc osob stále žilo na východě Slovenska, kde ovšem trpěli bídou, proto mnoho z nich zvolilo dobrovolně odchod do českých zemí jako řešení své situace. Za prací do českých zemí odešlo několik tisíc jedinců a podle výsledků celostátního sčítání, iniciovaného v r. 1947 ministerstvem vnitra, zde bylo evidováno 16 752 Romů.¹⁰⁹ Uvedený příchod slovenských Romů byl podporován náboráři vyzývajícími k osídlení opuštěného pohraničí, kde vysídlením válkou postižený průmysl neustále hledal nové pracovní síly.¹¹⁰ Ve 2. polovině 50. let byl počet Romů v ČSR odhadnut ve zprávě pro ÚV KSČ na celkem 150 000 osob dělených do tří kategorií:

- A) Usedlí (malá skupina splývající s většinovou populací)
- B) Polousedlí (největší skupina, měníci často bydliště i zaměstnání)
- C) Kočovní (nejmenší skupina, čítající asi maximálně 8 000 osob)¹¹¹

Již od příchodu prvních skupin ze Slovenska do českých zemí začalo být zřejmé, že se bude jednat o velmi problematické soužití, brzy na to se totiž vyrojily stížnosti na nízkou pracovní morálku Romů, mizernou hygienu, žebrotu či prostituci.¹¹² V r. 1953 takto byla národním výborem v Ludvíkově v okrese Bruntál postoupena stížnost zdejších obyvatel na několik romských rodin, které našly ve vesnici ubytování. Zmíněná stížnost mimo jiné též

107 M. SPURNÝ, *Nejsou jako my*, s. 237.

108 Jana HORVÁTHOVÁ, *Kapitoly z dějin Romů*, Praha 2002, s. 51.

109 Andreas WIEDMANN, *Pojď s námi budovat pohraničí. Osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945–1952*, Praha 2016, s. 275–277.

110 J. HORVÁTHOVÁ, *Kapitoly z dějin Romů*, s. 51.

111 SOKA Bruntál, ONV Rýmařov II 1945–1960, č. kart. 65, inv. č. 89, Schůze komise pro péči o občany cikánské národnosti, konané dne 14. srpna 1958.

112 M. SPURNÝ, *Nejsou jako my*, s. 241.

požadovala, aby bylo nejenom ukončeno stěhování dalších Romů do obce, ale aby byli i ti stávající vystěhováni pryč. Obyvatelé ve své žalobě poukazovali na častou absenci romských dělníků v zaměstnání, na množící se případy žebroty i drobné kriminality v obvodu obce a na velmi problematické hygienické podmínky v domech obývaných romskými rodinami.¹¹³ Obdobné stížnosti se objevují ve všech zkoumaných okresech po celá 50. léta.

Na vrcholné úrovni bylo řešení problematiky romského obyvatelstva korigováno centrálně ministerstvem vnitra. Pro režim se otázka převýchovy Romů a jejich zařazení do pracovního života stala velmi významnou, jelikož vedení KSČ od počátku 50. let považovalo daný proces za formu boje proti starému kapitalistickému řádu. Politika převýchovy romského obyvatelstva byla tedy způsobem, jak odlišit novou socialistickou společnost od té dřívější. Realizace nové politiky vůči Romům byla zahájena nejpozději v r. 1950, kdy byl zrušen zákon č. 117/1927 Sb. o potulných cikánech. Na úpravu poměrů na místní úrovni se zaměřila směrnice, kterou vydalo ministerstvo vnitra v r. 1952. V oběžníku nazvaném Úprava poměrů osob cikánského původu se stanovilo národním výborům od úrovně KNV níže, jakým způsobem aplikovat politiku vůči uvedené menšině. Dokument stanovil národním výborům jako prvořadý úkol zapojit romské obyvatelstvo do pracovního procesu a též dbát, aby rodiny uvedených pracovníků dostaly dobré ubytování. Národní výbory i vedení závodů byly nabádány k ubytování Romů po menších skupinkách a k tomu, aby se při sledování jejich pracovní výkonnosti zprvu nebral ohled na nižší efektivitu práce. Národní výbory dbaly na řádnou docházku romských dětí do školy a zároveň jim bylo kladeno za povinnost pozorovat, nedochází-li k diskriminačnímu jednání jak v zaměstnání, tak v každodenním životě.¹¹⁴

Konkrétní aplikace nařízení ministerstva vnitra na okresní úrovni korigovaly III. referáty ONV a nejenom v okrese Rýmařov se později problematice osob romského původu přímo věnovala tzv. „Stálá komise pro péči a převýchovu cigánského obyvatelstva“. Ta byla v Rýmařově tvořena deseti členy, kteří pocházeli z vedení ONV i jemu podřízených referátů, z ROH a závodních rad místních podniků, z okresního soudu, prokuratury a Veřejné bezpečnosti.¹¹⁵ Podle úpravy adresované všem národním výborům okresu Rýmařov na jaře 1952 a vycházející z oběžníku ministerstva vnitra z března 1952, měla být politika místních národních výborů vůči Romům vedena několika základními motivy.

1) Bylo stanoveno, aby k nim přistupovaly jako k obětem kapitalistického řádu, kterým až socialismus dokáže pomoci.

2) Bylo určeno, aby všechny referáty a orgány jednotlivých národních výborů spolupracovaly s III. referáty ONV, které měly být hlavním orgánem pro práci s romským obyvatelstvem.

3) Bylo vedením okresu kladeno na mysl podřízeným národním výborům, aby při realizaci politiky vůči Romům nezapomínaly na zásady socialistické zákonitosti a přistupovaly ke všem obyvatelům stejně.¹¹⁶

113 SOKA Bruntál, ONV Bruntál II 1945–1960, č. kart. 677, inv. č. 531, Vystěhování cikánů z obce.

114 SOKA Bruntál, ONV Rýmařov II 1945–1960, č. kart. 65, inv. č. 89, Směrnice Min. vnitra z 5. března 1952.

115 Tamtéž, Stálá komise pro péči a převýchovu cigánského obyvatelstva.

116 SOKA Bruntál, ONV Rýmařov II 1945–1960, č. kart. 65, inv. č. 89, Úprava poměru osob cikánského původu z 11. dubna 1952.

Na úrovni okresu Rýmařov to znamenalo to, že sociální pracovníci závodů, kde byli Romové zaměstnáni, dbali zvýšenou pozorností o stav jejich bydlení. V podnicích dohlíželi závodní rady, složky Národní fronty a členové ČSM na to, aby byla Romům řádně vyplácena mzda a nebyli jakkoliv znevýhodňováni. Lze říci, že jednotlivé okresní národní výbory považovaly za klíčové sledovat zaměstnanost Romů, jejich životní podmínky, vzdělávání jejich potomků a projevy národnostní nesnášenlivosti. K uvedeným tématům se pak ještě přidávalo řešení stížností ze strany majoritního obyvatelstva na soužití s Romy.

Základní normou, která na konci sledovaného období řešila postavení Romů, se stal zákon č. 74/1958 Sb. o trvalém usídlení kočujících osob. Daný zákon byl vyvolán dosavadním neúspěchem politiky KSČ vůči nim. Jako hlavní problém se vnímalo neustálé kočování Romů, což znemožňovalo jejich zařazení do pracovního procesu. Aby bylo kočování zastaveno, přistoupil režim v r. 1958 k tvrdým opatřením, které vtělil do zmíněného zákona, v němž se sice přímo o Romech nemluvílo, ale všeobecně se vědělo, že se norma vztahuje právě na ně.¹¹⁷

Objem pozornosti, který byl komunistickou stranou věnován tzv. cikánské otázce, však stál ve velkém nepoměru vůči reálnému množství Romů žijícím ve sledovaných okresech. V okrese Rýmařov se první zmínky o větším množství Cikánů objevily v r. 1946, přičemž do r. 1947 jejich počet vzrostl asi na 90 osob.¹¹⁸ Další zprávy pak máme z r. 1948, kdy se několik rodin přistěhovalo do opuštěných domů v Břidličné.¹¹⁹ Jejich počet nicméně nebyl na počátku 50. let příliš vysoký a v září 1951 se v celém okrese evidovalo 117 osob. Jak ale ukazují statistiky, dané osídlení nebylo rovnoměrně rozprostřeno mezi obce okresu, ale koncentrovalo se v průmyslových centrech, jelikož v Rýmařově bylo ONV evidováno 80 osob a v Břidličné dalších 36.¹²⁰ V průběhu 50. let počet romských obyvatel okresu rostl a problémy s nimi spojené taktéž přibývaly. Centrem jejich osídlení na Rýmařovsku zůstalo nadále okresní město, kde bylo zaznamenáno 17 rodin, ačkoliv další rodiny žily i v dalších obcích jako Břidličná, Jamartice, Huzová, Jiříkov, Skály a Nová Ves.¹²¹ Je zajímavé, že docházelo k postupné asimilaci s majoritním obyvatelstvem a koncem 50. let evidoval Městský národní výbor v Rýmařově již několik smíšených manželství. Navíc již v r. 1951 byl členem pléna MNV jeden z Romů usedlých v Břidličné.¹²² Kočovní cikáni nebyli na Rýmařovsku evidováni vůbec. V okrese Bruntál se na počátku 50. let zaznamenalo 123 Romů, z toho 32 v Bruntále, 3 v Křišťanovicích, 1 v Malé Morávce, 20 ve Světlé, 53 ve Vrbně pod Pradědem, 3 ve Slezské Hartě, 6 v Moravském Berouně a 5 v Nové Věsce.¹²³ Oproti Rýmařovsku však byly na počátku r. 1953 zapsány mimo usazených Romů také tři rodiny kočovných cikánů, jejichž počet byl stanoven cca na 20 osob.¹²⁴ V okrese Krnov byl vývoj počtu romského obyvatelstva poněkud odlišný od situace ve zbývajících dvou okresech, jelikož množství osob se spíše snižovalo, přičemž až koncem 50. let začalo opět

117 Edd. R. PETRÁŠ – H. PETRŮV – H. CH. SCHEU, *Menšiny a právo v České republice*, s. 114.

118 SOkA Bruntál, MNV Rýmařov, Kronika města Rýmařova, s. 83.

119 SOkA Bruntál, MNV Břidličná, Kronika města Břidličné, s. 136.

120 SOkA Bruntál, ONV Rýmařov II 1945–1960, č. kart. 65, inv. č. 89, Přehled počtu osob cikánského původu ze 4. září 1951.

121 Tamtéž, Zápis schůze komise pro převýchovu cikánského obyvatelstva ze dne 19. listopadu 1958.

122 Tamtéž, Cikánská otázka v ČSR – zpráva ze 4. září 1951.

123 SOkA Bruntál, ONV Bruntál II 1945–1960, č. kart. 677, inv. č. 531, Cikánská otázka z 8. září 1951.

124 Tamtéž, Úprava poměru osob cikánského původu – zpráva z 20. července 1953.

SLEZSKÝ SBORNÍK CXVIII / 2020, ČÍSLO 1

růst. V r. 1950 žilo v Heřmanovicích 164 Romů, z toho 40 školou povinných dětí.¹²⁵ Mimo nich se v okrese nacházelo též několik rodin kočujících cikánů. Podle zprávy ze září 1950 se jednalo o tři rodiny, které se usadily v okolí Osoblahy.¹²⁶ V září 1950 se navíc objevilo velké množství kočujících cikánů v Krasově. Podle zprávy ONV šlo možná až o 200 cikánů, původně bývalé slovenské obchodníky s koňmi, kteří se chtěli usadit v Krasově, ačkoliv ubytovací kapacity obce nebyly s to takové množství lidí pojmout. Z uvedeného důvodu se jakékoliv další stěhování do obce zakázalo. Jelikož se podle ONV dalo předpokládat, že pracovní morálka zmíněných Romů bude bídná, bylo vydáno nařízení o neudělení povolení k pobytu.¹²⁷ O rok a půl později v únoru 1952 se v Krnově evidovalo již mnohem menší množství Romů. Celkem bylo zjištěno 77 osob romského původu přímo v Krnově, dalších 69 v Úvalně, 26 v Třemešné a 27 v Jindřichově.¹²⁸ Nicméně již v r. 1953 bylo v okrese Krnov evidováno pouze 72 osob, z nichž 66 žilo přímo v Krnově.¹²⁹ V r. 1959 ale ONV již v okrese zaznamenal celkem 113 Romů, z nichž 39 žilo v Krnově, 6 v Osoblaze, 28 v Bykově, 11 v Lichnově a 29 v Bohušově.¹³⁰ Uvedené výkyvy na rozdíl od zbývajících dvou okresů zřejmě způsobil vyšší počet rodin žijících kočovným životem, což vedlo k častější migraci. Předloženému vysvětlení nasvědčují též zprávy ONV o velkém množství kočujících rodin z Krasova i z Osoblahy.

Jako klíčový prvek pro integraci Romů mezi majoritní obyvatelstvo, bylo považováno jejich zaměstnání. Již na přelomu 40. a 50. let můžeme v celém pohraničí sledovat, že postoj většinového obyvatelstva vůči Romům byl v řadě případů velmi komplikovaný a mezi dělníky, kteří v zaměstnání spolupracovali s Romy, se často proslýchalo, že své nové kolegy nemají rádi.¹³¹ Nicméně ne vždy uvedené problémy vznikaly. V Břidličné zdejší Romové po svém příchodu v r. 1948 okamžitě nastoupili do práce a pobírali také poměrně vysoké platy.¹³² Místní národní výbor v Břidličné v r. 1951 zdejší romskou menšinu charakterizoval jako relativně bezproblémovou. Přestože zpráva pochvalně hovoří o tom, že dospělí řádně docházeli do zaměstnání, bylo jim vytýkáno, že chodívají ve špinavých a rozbitých oděvech.¹³³ V Rýmařově již na konci 40. let našli Romové zaměstnání jako metaři či průmysloví dělníci. Ačkoliv se vyskytly stížnosti na jejich vztah k pořádku, jako zaměstnanci se osvědčili.¹³⁴ V r. 1951 dokonce okresní národní výbor chválil rýmařovské Romy pro jejich dobrou pracovní morálku.¹³⁵ Třebaže se do konce 50. let situace poněkud proměnila, v Rýmařově byla romská komunita nadále chápána jako bezproblémová. Muži

125 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 326, inv. č. 478, Umístění cikánů v okrese Krnov z 23. září 1950.

126 Tamtéž, Cikáni kočující v okrese Krnov – zpráva z 23. září 1950.

127 Tamtéž, Cikáni v okrese Krnov – zákaz ubytování z 23. září 1950.

128 Tamtéž, Zjištění počtu osob cikánského původu – zpráva z 29. února 1952.

129 Tamtéž, Seznam osob cikánského původu z 3. července 1953 a Převýchova osob cikánského původu z 10. července 1953.

130 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 362, inv. č. 632, Seznam osob cikánského původu.

131 M. SPURNÝ, *Nejsou jako my*, s. 252.

132 SOKA Bruntál, MNV Břidličná, Kronika města Břidličné, s. 136.

133 SOKA Bruntál, ONV Rýmařov II 1945–1960, č. kart. 65, inv. č. 89, Cikánská otázka v ČSR – zpráva ze 4. září 1951.

134 SOKA Bruntál, MNV Rýmařov, Kronika města Rýmařova, s. 83.

135 SOKA Bruntál, ONV Rýmařov II 1945–1960, č. kart. 65, inv. č. 89, Cigánská otázka v ČSR – zpráva z 3. září 1951.

pracovali vesměs jako dělníci, ačkoliv se mezi nimi vyskytovaly již dvě osoby s výučním listem. Z podniků, kde byli zaměstnání, lze jmenovat v Rýmařově Hedvu, v Břidličné Kovohtě. Kromě těchto hlavních zaměstnavatelů, našlo množství Romů práci též u Pozemních staveb či jako cestáři u jednotlivých národních výborů.¹³⁶ Nejhorší situace panovala v okrese Rýmařov v obcích Skály a Huzová, kde zdejší Romové pracovali v zemědělských družstvech, jejich pracovní morálka ovšem byla charakterizována velmi negativně.¹³⁷

Na Bruntálsku byly hlášeny problémy v zaměstnání zejména mezi kočujícími cikány, jejichž pracovní morálka platila za velmi špatnou. Závody neměly zájem podporovat jejich převýchovu a naopak využívaly každou možnost pro jejich propuštění.¹³⁸ Zbytek zde usedlých Romů byl ovšem klasifikován velmi pozitivně a mezi nimi a ostatními pracovníky nepanovaly větší rozdíly. Celkově pracovalo 70 % zdejších Romů, naopak ženy nepracovaly vůbec. Jak na Rýmařovsku, tak na Bruntálsku byli Romové zaměstnání hlavně v dělnických profesích.¹³⁹

Na Krnovsku bylo v r. 1953 ze zdejší romské populace zaměstnáno pouze 22 osob. Většina z nich pracovala na dělnických pozicích v závodech v Krnově, ale tři byli zaměstnání u Československých státních statků v Krnově a v Heřmanovicích.¹⁴⁰ Ještě v r. 1952 žila velká romská komunita v Úvalně. Zde bylo největší množství osob zaměstnáno u Československých státních statků v Úvalně, Jindřichově ve Slezsku a v Třemešné.¹⁴¹ Na konci 50. let již většina dospělých Romů pracovala, přičemž se zvýšil též počet zaměstnaných žen. Uplatnění i nadále našli hlavně v dělnických profesích v průmyslu, ve stavebnictví či v zemědělství, ačkoliv bychom mezi nimi našli již např. i telefonistu.¹⁴² Třebaže se na pracovní morálku Romů často nevyskytovaly připomínky, o existujících problémech svědčí stížnost hotelu Slezský domov, v němž personál poukázal na to, že Romové v pracovní době navštěvují jejich restauraci, kde konzumují alkohol.¹⁴³

Významnou roli pro zamýšlenou převýchovu hrála školská agenda. Jednou z hlavních myšlenek bylo, že romské děti nebudou separovány ze základních a středních škol. Kromě možnosti vzdělání byl jako důvod společné školní docházky zmíněn fakt, že romské děti tak snáze získají základní hygienické návyky. Nicméně pro romské děti vykazující problémy v chování, měly být na základě výnosu ministerstva školství z 30. září 1947 zřízeny speciální třídy, do nichž by byly převedeny, avšak o uvedeném opatření se uvažovalo pouze jako o dočasném řešení.¹⁴⁴ V každodenní realitě se toto dočasné řešení ukázalo v dalších letech jako běžná praxe, jelikož v r. 1958 komise v Rýmařově požadovala, aby byly romské děti normálně umísťovány do školek i do škol, čímž by došlo k jejich zapojení do činnosti mládeže včetně účasti na akcích organizovaných ČSM. Ukázalo se,

136 Tamtéž, Bytová otázka a společenské soužití cigánského obyvatelstva.

137 Tamtéž, Zápis ze schůze komise pro péči o občany cikánské národnosti ze dne 14. srpna 1958.

138 SOKA Bruntál, ONV Bruntál II 1945–1960, č. kart. 677, inv. č. 531, Úprava poměru osob cikánského původu – zpráva z 20. července 1953.

139 Tamtéž, Poznatky a zkušenosti ze zaměstnávání cikánů v našem okrese.

140 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 326, inv. č. 478, Převýchova osob cikánského původu z 10. července 1953.

141 Tamtéž, Problém osob cikánského původu.

142 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 362, inv. č. 632, Seznam osob cikánského původu.

143 Tamtéž, č. kart. 326, inv. č. 478, Stížnost hotelu Slezský domov z 6. října 1950.

144 SOKA Bruntál, ONV Rýmařov II 1945–1960, č. kart. 65, inv. č. 89, Zápis ze schůze komise pro péči o občany cikánské národnosti ze dne 14. srpna 1958.

že rozšířenou praxí bylo automatické zařazování romských dětí do zvláštních škol.¹⁴⁵ Jak konstatoval KNV Ostrava, převýchova často znamenala zvládnout základy gramotnosti. Ačkoliv se negramotnost vyskytovala hlavně mezi staršími, KNV zdůrazňoval především význam odstranění uvedeného jevu mezi mladými, což by znamenalo významný krok pro převýchovu Romů.¹⁴⁶

Na počátku 50. let bylo MNV v Rýmařově i v Břidličně hlášeno, že školní docházka zdejších romských dětí se koná pravidelně bez závažnějších problémů.¹⁴⁷ Učitelé měli být připraveni na to, že zejména romské děti, které si neprošly mateřskou školou, budou muset doučit jak základní hygienické, tak zdravotní návyky a vštípit jim zásady běžného chování.¹⁴⁸ Jako za zvláště problematické byly považovány děti mezi 6 až 14 lety, jelikož v uvedené věkové skupině nedisponovalo zpravidla žádné romské dítě zkušeností se školní docházkou. V r. 1948 bylo z Břidličně hlášeno, že pro romské děti musela být při 1. třídě zřízena speciální pobočka. Jejich prospěch byl průměrný, nicméně byl již zaznamenán také případ romských dětí, které obecnou a měšťanskou školu absolvovaly s velmi dobrým prospěchem.¹⁴⁹ Do konce 50. let se situace trochu proměnila. V Rýmařově i Břidličně byla situace nadále hodnocena velmi kladně, ale ve Skalách a v Huzové se objevily problémy se školní docházkou dětí. Podle zprávy děti navštěvovaly školu jen s odporem, přičemž byl evidován případ 12-ti leté dívky, která dosud nenastoupila ani do 1. třídy.¹⁵⁰ Celkově bylo na konci listopadu 1959 v okrese zaznamenáno 66 dětí romského původu. Ty z nich, které nevládaly učivo, sice nebyly přeřazeny do zvláštní školy, ale učitelé jim museli věnovat zvýšenou pozornost a individuálně je doučovat.¹⁵¹ Na Bruntálsku byla docházka romských dětí do školy velmi nepravidelná, a jak poznamenala zpráva z r. 1951, nejhorší situace panovala u dětí z rodin, kde dospělí často měnili své bydliště.¹⁵² Pod uvedeným označením se pravděpodobně skrývala informace, že se jednalo o děti z kočujících rodin. V okrese Krnov byla situace se školní docházkou poměrně dobrá a v prosinci 1952 se zaznamenaly romské děti pouze v Krnově a v Albrechticích. V obou městech šlo o poměrně malé skupiny romských dětí, pro něž nebylo třeba zřizovat speciální třídy a vyučování probíhalo společně s ostatními dětmi.¹⁵³ Situace se příliš nezměnila ani o rok později, neboť v prosinci 1953 bylo vedeno jako školou povinných 22 dětí. V r. 1959 pak školu v okrese Krnov navštěvovalo 16 dětí. Na jejich docházku se nevyskytovaly žádné stížnosti a prospěch vykazovaly průměrný.¹⁵⁴

145 Tamtéž, Zápis ze schůze komise pro péči o občany cikánské národnosti ze dne 14. srpna 1958.

146 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 326, inv. č. 478, Problém obyvatel cikánského původu.

147 SOKA Bruntál, ONV Rýmařov II 1945–1960, č. kart. 65, inv. č. 89, Cigánská otázka v ČSR – zpráva z 3. září 1951; Tamtéž, Cikánská otázka v ČSR – zpráva ze 4. září 1951.

148 Tamtéž, Úprava poměru osob cikánského původu z 11. dubna 1952.

149 SOKA Bruntál, MNV Břidličná, Kronika města Břidličné, s. 136–137.

150 SOKA Bruntál, ONV Rýmařov II 1945–1960, č. kart. 65, inv. č. 89, Zápis schůze komise pro převýchovu cikánského obyvatelstva ze dne 19. listopadu 1958.

151 SOKA Bruntál, ONV Rýmařov II 1945–1960, Zápis ze schůze stále komise ONV pro péči o kočovné obyvatelstvo ze dne 30. listopadu 1959.

152 SOKA Bruntál, ONV Bruntál II 1945–1960, č. kart. 677, inv. č. 531, Cikánská otázka v ČSR z 8. září 1951

153 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 342, inv. č. 543, Péče o děti jiných národností.

154 Tamtéž, č. kart. 326, inv. č. 478, Akce pro řešení cikánské otázky z 5. prosince 1953 a SOKA Bruntál; Tamtéž, č. kart. 362, inv. č. 632, Průběžná zpráva o péči o osoby cikánského původu. Stav na konci února 1959.

Připravovaly se také jazykové kurzy češtiny pro Romy s cílem jim napomoci lépe se integrovat do společnosti. Nicméně jak se ukázalo v okrese Krnov, výsledek byl nevalný, jelikož kurz zahájený v listopadu 1955 v Heřmanovicích byl po osmi lekcích ukončen z důvodu, že se všichni posluchači odstěhovali na Slovensko. Ve Slezských Rudolticích navštěvoval společně s Řeky kurz češtiny i jeden Rom, ale ani ten kurz nedokončil a po několika lekcích na něj přestal docházet.¹⁵⁵

Jednotlivé národní výbory evidovaly rovněž životní podmínky Romů, čímž se rozuměl hlavně stav bytů a domů, kde Romové žili, což mělo odrážet, do jaké míry se již romské rodiny dokázaly integrovat do společnosti. Kvalitní bydlení totiž mohlo také přimět Romy, aby upustili od svého kočovného života. Mimo stavu bydlení bylo též sledováno, zda se Romové dokázali zapojit do běžného života v obci. V Krnově za ubytování Romů přímo zodpovídali referenti ONV, kteří ve spolupráci s jednotlivými závody byty předávali.¹⁵⁶ Nicméně na Krnovsku panoval velký problém v obecném nedostatku volných bytů, který byl ještě znásoben příchodem tisíců Řeků (viz výše). V okrese Rýmařov se zpočátku 50. let vyskytovaly výtky MNV na špínu a „nekulturní podmínky“, v nichž Romové žijí.¹⁵⁷ Nicméně situace se během následujících let zlepšila a Romové, disponující trvalým bydlištěm v Rýmařov, byli velmi pozitivně hodnoceni. Jejich děti rovněž kromě školy navštěvovaly různé zájmové kroužky jako např. hudební školu. Mnohem horší situace panovala mezi Romy pobývajících v okrese jenom kvůli zaměstnání a bydlištěm trvale na Slovensku. V daných případech zpráva hovořila o přeplněných bytech a častých pracovních konfliktech.¹⁵⁸ V okrese Krnov bylo komisí pověřenou péčí o Romy stanoveno, že jedenkrát za 6 týdnů bude organizováno setkání v oblastech, kde žije větší množství Romů a na uvedených setkáních jim budou představeny výsledky práce s nimi. Zároveň mohly být podávány návrhy pro další činnost komise.¹⁵⁹

Pokud se na romskou populaci v okrese Rýmařov podíváme jako na celek, je patrné, že nejvíce se zdařila integrace ve větších sídlech, jako byl Rýmařov a Břidličná. Podle zprávy z Rýmařova žily tamní romské rodiny usedlým životem a, jak bylo poznamenáno, „*cigány zůstávají jenom podle jména*“.¹⁶⁰ Dle relace ze září 1951 existovaly významné rozdíly mezi starší a mladší generací. Zatímco mladší se rychle přizpůsobili okolí a docházeli pravidelně do zaměstnání, mezi staršími se nadále vyskytovalo velké množství negramotných osob, což vedení okresu vnímalo jako problematické.¹⁶¹ Obecně nejhorší situace panovala mezi Romy v obcích Huzová a Skály, kde se romští příslušníci nijak neintegrovali. Byly zde hlášeny časté případy krádeží a drobných přestupků, navíc docházelo k častým sporům mezi Romy a orgány Veřejné bezpečnosti i MNV.¹⁶² Pro integraci Romů se jednotlivé

155 Tamtéž, č. kart. 362, inv. č. 632, Zhodnocení kurzu českého jazyka pro jinonárodní skupiny v okrese Krnov.

156 Tamtéž, č. kart. 326, inv. č. 478, Péče o osoby cikánského původu.

157 SOKA Bruntál, MNV Rýmařov, Kronika města Rýmařova, s. 329.

158 SOKA Bruntál, ONV Rýmařov II 1945–1960, č. kart. 65, inv. č. 89, Bytová otázka a společenské soužití cigánského obyvatelstva.

159 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 326, inv. č. 478, Péče o osoby cikánského původu z 2. listopadu 1953.

160 SOKA Bruntál, ONV Rýmařov II 1945–1960, č. kart. 65, inv. č. 89, Cigánská otázka v ČSR – zpráva z 3. září 1951.

161 Tamtéž, Cigánská otázka v ČSR – zpráva z 8. září 1951.

162 Tamtéž, Průběžná zpráva o plnění usnesení ÚV KSČ o práci mezi cikánským obyvatelstvem.

ONV snažily organizovat různé kulturní aktivity, z nichž významnou roli hrály kurzy pro negramotné.¹⁶³

Jak na Rýmařovsku, tak na Bruntálsku se neobjevovaly větší problémy s Romy, kteří byli trvale usazeni a žili ve větších městech. Nicméně v některých obcích okresu Bruntál se vztahy mezi Romy a většinovým obyvatelstvem velmi výrazně vyhroutily. V Suché Rudné rada MNV přímo žádala nadřízený NV, aby zdejší romské obyvatelstvo bylo vystěhováno, jelikož integrace se zcela nepodařila. Podle zprávy bylo vzhledem k nekorigovanému stěhování nemožné určit, kolik Romů vůbec v obci žije. Ti měli být zdrojem kriminality a nepokojů. Nicméně nadřízený NV předloženou žádost zamítl.¹⁶⁴ Další prosby o vystěhování pak evidujeme v Ludvíkově, kde byla též sepsána rezoluce místních obyvatel.¹⁶⁵ Problematická situace nastala v Moravském Berouně, kde se usídlila větší skupina kočujících cikánů, kteří žebřáním a krádežemi proti sobě popudili většinu zdejších obyvatel.¹⁶⁶ V okrese Krnov se také podařilo zapojit romské obyvatelstvo do pracovního procesu, nicméně vyskytlo se množství problémů v soužití většinové společnosti a Romů. Již v r. 1950 si osazenstvo hotelu Slezský domov v Krnově stěžovalo na nedůstojné chování Romů, kteří navštěvovali jejich podnik. Podle stížnosti doprovázely jejich návštěvy krádeže a jiné problémy.¹⁶⁷ Obdobné komplikace přicházely rovněž v následujících letech.

Celkově lze o situaci ve sledovaných okresech konstatovat, že ačkoliv počet evidovaných Romů nebyl nikdy příliš vysoký, věnovaly jim okresní národní výbory zvýšenou pozornost. Ta vycházela jednak z politického zadání integrovat danou menšinu do společnosti, jednak z faktu, že v řadě případů se vyznačovali příslušníci jmenované komunity problémovým jednáním, což je přivádělo do konfliktů jak s místním obyvatelstvem, tak též s orgány státu i bezpečnosti. V průběhu 50. let se ale zejména ve větších městech podařilo romské obyvatelstvo do jisté míry zařadit do společnosti, stejně jako zapojit do pracovního procesu. Na druhou stranu především v menších obcích na venkově problémy přetrvávaly po celé zkoumané období, i když se národní výbory snažily o jejich odstranění. V řadě případů vedly zmíněné komplikace k významnému vyhocení vztahů mezi Romy a majoritním obyvatelstvem. Uvedené problémy byly způsobeny hlavně drobnou kriminalitou a žebrotou, na něž si zdejší obyvatelé stěžovali nejčastěji.

Reemigranti

Vysídlení německé menšiny z čs. pohraničí po druhé světové válce a s tím spojený značný úbytek obyvatelstva nebylo možné vyřešit pouze z vnitřních zdrojů země či přijetím řeckých emigrantů. Již v červenci 1945 vyzvala čs. vláda zahraniční krajany, aby se navrátili zpět do vlasti a pověřila své členy úkolem ve svých resortech vytvořit vhodné předpoklady pro jejich příchod. Během krátké doby se do ČSR vypravilo množství Čechů pocházejících z Volyně, z Rumunska i dalších území. Do 26. ledna 1946 bylo evidováno ministerstvem zemědělství 3 619 samostatných zemědělců z řad reemigrantů. Celkově

163 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 362, inv. č. 632, Péče o osoby cikánského původu z 22. prosince 1958.

164 SOKA Bruntál, ONV Bruntál II 1945–1960, č. kart. 677, inv. č. 531, Vystěhování cikánů z 30. září 1955 a Vystěhování cikánů z 8. října 1955.

165 Tamtéž, Vystěhování cikánů z obce.

166 Tamtéž, Pobyť nepracujících cikánů – zákaz z 16. července 1953.

167 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 326, inv. č. 478, Stížnost hotelu Slezský domov z 6. října 1950.

přišlo do ČSR v letech 1945 až 1950 200 tisíc zahraničních krajanů.¹⁶⁸ Jednalo se hlavně jak o příslušníky 1. čs. armádního sboru v SSSR původně z Volyně, tak o obyvatele z Rumunska a Jugoslávie nebo jiných států, kteří získali státní občanství po svém přihlášení jako reemigranti dle ústavního zákona č. 74/1946 Sb. Mimo ně se ale v ČSR usazovali také optanti z Podkarpatské Rusi, jimž ministerstvo vnitra vydalo opční osvědčení.¹⁶⁹ Dále mezi reemigranty figurovali lidé z Polska a též jugoslávští partyzáni.

Příchozí reemigranti se původně živilo jako soukromě hospodařící rolníci a živnostníci, případně také jako námezdní pracovníci v zemědělství, hornictví a lesnictví. Jejich příchod měl podle vládního úmyslu podpořit především růst pracovních sil, z toho důvodu také nebyly vytvářeny podmínky pro usídlování soukromých rolníků a živnostníků.¹⁷⁰ V případě, že se reemigranti usadili v pohraničí a začali hospodařit, nebyli často přijati pozitivně, jelikož osídlenci z českého a slovenského vnitrozemí se cítili být znevýhodněni podmínkami, které pro reemigranty plynuly z právních norem. Jejich nároky byly totiž podpořeny některými právními úpravami, na jejichž základě získali výhodnější podmínky pro přidělení konfiskovaného nezemědělského majetku. Asi nejvýraznějším projevem dané snahy se stal zákon č. 31/1947.¹⁷¹ Mimo uvedených třenic se vyskytla též kritika, že reemigranti získávají nejlukrativnější pozemky a hospodářství. Na zmíněnou praxi poukazuje rovněž zpráva z jižní Moravy, kde bývalí příslušníci zahraniční armády z řad volyňských Čechů byli viněni, že obcházel krajinu a cíleně si vybírali po Němcích hospodářství, která pak rozhodnutím správní komise skutečně dostávali ke správě.¹⁷² Na druhou stranu reemigranti pociťovali často nelibě, že v řadě případů na ně místní orgány nahlížely jako na cizince. Přijetí do nového domova tak bylo komplikováno nejen jazykovými rozdíly, ale i častou neznalostí čs. správní struktury, což reemigranty mnohdy dostávalo do problematických situací.¹⁷³

Přestože motivem příchodu reemigrantů se mělo stát posílení množství pracovních sil, dostupných pro průmysl, hlavní důvod proč uvedení lidé směřovali do námi sledovaných okresů, tkvěl v tom, že v dané části země se nacházelo velké množství neobsazené zemědělské půdy. Na konci roku 1945 bylo pro nové osídlence v pohraničních okresech expozitury ZNV vyčleněno 142 000 ha zemědělské půdy. Na Krnovsku bylo koncem r. 1945 k dispozici celkem 32 329 ha zemědělské půdy a dalších 15 063 ha lesů. V okrese Bruntál činila ve stejné době výměra konfiskované půdy určené pro osídlence 29 390 ha, 12 026 ha lesů a 11 ha rybníků.¹⁷⁴ Na druhou stranu příchozí reemigranti usazující se v pohraničí nemuseli být vždy považováni za politicky spolehlivé osídlence, protože pohraniční pás byl považován z bezpečnostního hlediska za významnou oblast. V případě reemigrantů z Rumunska to znamenalo, že tito lidé byli státními orgány považováni za státně-bezpečnostně hodnověrné až po uplynutí nespécifikované lhůty.¹⁷⁵ Za státně nespolehlivé chápalo

168 J. VACULÍK, *Začleňování reemigrantů*, s. 57.

169 SOkA Bruntál, ONV Bruntál II 1945–1960, č. kart. 553, inv. č. 739, Státní občanství příslušníků zahraničního vojska.

170 J. VACULÍK, *Začleňování reemigrantů*, s. 57.

171 A. WIEDMANN, *Pojď s námi budovat pohraničí*, s. 318.

172 Tamtéž, s. 319–320.

173 Tamtéž, s. 322–323.

174 O. KÁŇA, *Historické proměny pohraničí*, s. 39.

175 A. KREMPL – Z. JIRÁSEK, *Osídlení okresu Bruntál*, s. 335.

ministerstvo vnitra také reemigranty z Maďarska. Pro zachování bezpečnosti v pohraničí se tedy ministerstvo zemědělství instruovalo, aby osídlenci z uvedených zemí nedostávali plošně přiděleny celé vesnice, nýbrž aby jejich osídlení bylo rozděleno do řady sídel, kde budou žít vedle dosídlenců z vnitrozemí, jež byli chápáni jako státně spolehliví.¹⁷⁶ Z obav o politickou hodnověrnost reemigrantů provedlo na konci r. 1949 ministerstvo sociální péče průzkum, který je klasifikoval podle třídního původu, s čímž se pojila též jejich spolehlivost. Volyňští Češi byli charakterizováni jako stoupenci nekomunistických stran, činných před únorem 1948, avšak k datu sepsání zprávy se jich již většina smířila se změnami. Oproti původním obavám byli reemigranti z Rumunska jako celek ministerstvem považováni za národně spolehlivé, stejně jako příchozí z Bulharska.¹⁷⁷ I přes uvedené průzkumy panovala vůči reemigrantům řada předsudků, a to i mezi úředníky, kteří na jedné straně vyjadřovali strach z reemigrantů ohledně jejich národní spolehlivosti, na straně druhé ale panovalo vědomí důležitosti celé přesídlovací akce a tedy i nutnost nově příchozí nějak integrovat.¹⁷⁸

Námi sledovaná vlna reemigrace směřovala do ČSR hlavně v průběhu let 1947–1950. Na počátku roku 1947 se evidovalo, že ze SSSR, tedy dominantně z Volyně, se do transportů do ČSR přihlásilo 10 110 rodin, což představovalo 32 871 osob.¹⁷⁹ Celkem se do 7. května 1947 vrátilo ve sto transportech 10 212 rodin, tedy 33 101 osob.¹⁸⁰ Z daného množství se jednalo asi o 12 000 mužů, kteří sloužili v 1. československém armádním sboru v SSSR a o jejich rodinné příslušníky.¹⁸¹ Podle zástupců osídlovacího úřadu, organizujícího přesídlení Volyňských Čechů do ČSR, byli uvedení lidé členění celkem do tří kategorií, a sice na a) rodiny vojáků, jež už jsou v ČSR, b) zemědělce, c) živnostníky, dělníky a ostatní.¹⁸² Již v průběhu jara 1947 dorazilo do okresu Bruntál 50 rodin volyňských Čechů, kteří sice nejprve neobdrželi ke svým usedlostem žádné pozemky, ale po zásahu národního výboru byla jednotlivým rodinám přidělena půda o výměře 2 až 5 ha.¹⁸³ K 6. říjnu 1948 se v okrese Bruntál zaznamenalo 54 rodin (216 lidí), hospodařících jako samostatní zemědělci, 1 rodina (4 lidi) působící coby živnostníci a 10 rodin (40 lidí) pracujících v námezdním povolání.¹⁸⁴ Na Krnovsku bylo státní osídlovací komisí do r. 1947 nalezeno místo pro 325 rodin volyňských Čechů.¹⁸⁵ Ti se ve velkém usídlili mj. v obci Krasov.¹⁸⁶ Do 6. října 1948

176 Helena NOSKOVÁ – Jana VÁCHOVÁ, *Reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie, Rumunska a Bulharska (1945–1954)*, Praha 2000, s. 208–209.

177 Tamtéž, s. 261–262.

178 M. SPURNÝ, *Nejsou jako my*, s. 309.

179 Národní archiv Praha, Ministerstvo vnitra – Nová registratura (dále jen MV – NR), č. kart. 8245, Zápis o 5. schůzi stálé koordinační komise pro reemigraci, konané dne 14. 1. 1947.

180 Helena NOSKOVÁ, *Návrat Čechů z Volyně. Naděje a skutečnost let 1945–1954*, Praha 1999, s. 64.

181 H. NOSKOVÁ, *Volyňští Češi v poválečném Československu*, in: *Fragmenty dějin. Sborník prací k šedesátinám Jana Gebgarta*, edd. Jiří Hájek – Jiří Kocian – Milan Zítka, Praha 2006, s. 490.

182 J. VACULÍK, *Reemigrace a usídlování Volyňských Čechů v letech 1945–1948*, Brno 1984, s. 75.

183 A. KREMPL – Z. JIRÁSEK, *Osídlení okresu Bruntál*, s. 333–334.

184 J. VACULÍK, *Reemigrace a usídlování Volyňských Čechů*, s. 211.

185 O. KÁŇA, *Historické proměny pohraničí*, s. 93. Na druhou stranu T. Niesner uvádí ve své studii, že se na Krnovsku usídlilo pouze cca 220 rodin volyňských Čechů srov. T. NIESNER, *K proměnám osídlení Bruntálska*, s. 33.

186 ZA Opava, KNV Ostrava I, č. kart. 2555, sign. 454, Reemigranti – šetření o jejich poměrech z 13. července 1948.

se v okrese Krnov usídlilo 274 rodin (1 096 lidí) pracujících jako soukromí zemědělci, 6 rodin (24 lidí) působících jak živnostníci a 49 rodin (196 lidí) pracujících v námezdním poměru. V okrese Rýmařov se ke stejnému datu usadilo 5 rodin (20 lidí) působících jako soukromí zemědělci a 1 rodina (4 lidé) zaměstnaní v námezdním poměru.¹⁸⁷ Kromě volyňských Čechů se v pohraničí usazovali též lidé pocházející z Podkarpatské Rusi, jež se stala součástí SSSR. Řada zdejších obyvatel využila možnosti a odešla do Československa. V okrese Rýmařov se někteří z optantů z Podkarpatské Rusi usadili ve Staré Vsi, v Horním Městě, Lomnici či v dalších menších obcích okresu.¹⁸⁸ Významná byla také reemigrace z Rumunska. Ta začala již v květnu 1946 a celkem do ČSR přesídlilo do prosince 1949 21 001 osob.¹⁸⁹ Ty se usadili mimo jiné v okrese Bruntál, kde osídlili obce Jelení, Milotice nad Opavou, Nová Véska a Karlovice.¹⁹⁰ Jejich usazení lze vysledovat rovněž na území okresů Rýmařov a Krnov, kde část osob zůstala ve vesnici Krasov.¹⁹¹

Přesně vyčíslit počet reemigrantů, kteří se usadili v pohraničí, je obtížné. Mimo výše uvedených osídlenců totiž přicházeli i další, kteří pocházeli z Maďarska, Jugoslávie či dalších zemí. Jelikož se někteří z nich do pohraničí dostali po své vlastní ose, je na rozdíl od předešlých menšin těžké přesně stanovit, kolik se jich zde usadilo. V úředních statistikách navíc nebyli vedeni jako menšina, ale jako českoslovenští státní příslušníci. Osadníci z Volyně, kteří přesídlili do ČSR, optovali totiž čs. státní občanství dle čs.-sovětské smlouvy z 10. července 1946 a obdrželi opční osvědčení, které fungovalo jako řádný průkaz o udělení československého občanství. Daný dokument byl řádným dokladem jejich občanství a vztahoval se též na manželku a děti daného optanta.¹⁹² Češi a Slováci z Podkarpatské Rusi měli zachováno čs. občanství a dle smlouvy mezi ČSR a SSSR z 29. června 1945, ústavního dekretu č. 60/1945 Sb. a vládního nařízení č. 61/1945 Sb. byly vytvořeny podmínky pro opci. Češi a Slováci disponující dnem 29. května 1945 trvalým bydlištěm na Podkarpatské Rusi nebo vojáci bojující za osvobození ČSR s rodinami na uvedeném území, směli do 1. dubna 1946 optovat občanství.¹⁹³ Podle vyhlášky Ministerstva ochrany práce a sociální péče z 16. září 1945 se reemigranti museli povinně dostavit k evidenci na příslušný národní výbor, což ale řada z nich do dubna 1948 neučinila. Zmíněný fakt dále znesnadňuje přesně stanovit počet reemigrantů, kteří do jednotlivých okresů dorazili.¹⁹⁴ Daní lidé byli jednotlivými služebnami SNB evidováni zejména v případech, že se usídlili na území okresu, ale ještě nedošlo k dokončení řízení o udělení, či opci jejich občanství. Ze statistik jednotlivých služeben lze vyčíslit, že v okrese Rýmařov se takové osoby usazovaly nejenom ve Staré Vsi a Horním Městě, ale též v Rýmařově a Břidličné.¹⁹⁵

187 J. VACULÍK, *Reemigrace a usídlování Volyňských Čechů*, s. 211.

188 SOKA Bruntál, ONV Bruntál II 1945–1960, č. kart. 553, inv. č. 739, Seznam optantů ze Zakarpatské Ukrajiny v obvodu SNB Stará Ves.

189 H. NOSKOVÁ – J. VÁCHOVÁ, *Reemigrace Čechů a Slováků*, s. 270.

190 O. KÁŇA, *Historické proměny pohraničí*, s. 91.

191 ZA Opava, KNV Ostrava I, č. kart. 2555, sign. 454, Reemigranti – šetření o jejich poměrech z 13. července 1948.

192 SOKA Bruntál, ONV Bruntál II 1945–1960, č. kart. 553, inv. č. 739, Státní občanství volyňských Čechů a Slováků.

193 F. ČAPKA – L. SLEZÁK – J. VACULÍK, *Nové osídlení pohraničí*, s. 164–165.

194 ZA Opava, KNV Ostrava, č. kart. 2555, inv. č. 454, Evidence repatriantů a reemigrantů z 9. dubna 1948.

195 SOKA Bruntál, ONV Bruntál II 1945–1960, č. kart. 553, inv. č. 739, Soupisy optantů ze Zakarpatské Ukrajiny ze září 1946.

SLEZSKÝ SBORNÍK CXVIII / 2020, ČÍSLO 1

Presídlenci z Maďarska získali čs. státní občanství na základě ústavního zákona č. 179/1946 Sb. ze září 1946.¹⁹⁶ Statut reemigranta dostali také uprchlíci z Ratibořska, Hlubčicka, Kladska, Spíše a Oravy, jež disponovali českou, nebo slovenskou národností a byli trvale usazeni v české, nebo moravskoslezské zemi.¹⁹⁷ Kromě uvedených hlavních proudů ale do pohraničí směřovali také reemigranti z Německa. Do ledna 1947 takto přicestovalo do ČSR z Německa celkem 3 227 reemigrantů, přičemž v sovětské a americké okupační zóně se k reemigraci přihlásilo ještě několik tisícovek Čechů a Slováků.¹⁹⁸ Většina zmíněných reemigrantů pocházela ze sovětské zóny, menší množství pak ze zóny britské a americké.¹⁹⁹ Část z daných reemigrantů byla usídlena v pohraničí na území námi sledovaných okresů, avšak jejich množství bylo značně menší než v případě reemigrace z Rumunska a z Volyně.

Příchod reemigrantů znamenal pro jednotlivé ONV další agendu, jelikož jak stanovil KNV Olomouc v lednu 1950, tak podřízené okresy zintenzivnily práci s nimi. V první řadě bylo potřeba vůbec zavést jednotnou evidenci reemigrantů jako předpoklad pro další činnost. Jednalo se hlavně o zajištění vyhovujících pracovních a bytových podmínek. Navíc bylo potřeba vyjít vstříc jejich kulturním i společenským potřebám.²⁰⁰ Klíčovou složkou agendy věnované reemigrantům se stala především finanční pomoc, kterou iniciovalo ministerstvo sociální péče. Tu lze rozdělit do celkem několika hlavních skupin, jimiž bylo kapesné, sociální výpomoc, výdaje na ošacení, starobinská péče, sociální zápůjčky a náhrada za individuální reemigraci. Nejvyšší částky se přitom rozdělovaly v kategoriích sociálních zápůjček, sociální výpomoc a kapesné.²⁰¹ Výplata většiny uvedených dávek vycházela z usnesení vlády ze dne 28. května 1946 a dále je upravovala Směrnice pro poskytování sociálních výpomocí, sociálních a produktivních zápůjček přistěhovalcům z rozpočtového úvěru ministerstva sociální péče.²⁰²

Sociální zápůjčky byly určeny hlavně reemigrantům za účelem opatření si nejnütnějších životních potřeb nebo v případě smrti či onemocnění živitele rodiny.²⁰³ Okres Bruntál získal pro rok 1949 celkem 120 000,- Kčs pro vyplacení státní zápůjčky reemigrantům a dalších 150 000,- Kčs pro zaplacení jak peněžité, tak jiné sociální pomoci reemigrantům.²⁰⁴ Zápůjčky byly určeny obchodníkům, živnostníkům a příslušníkům svobodných povolání a poskytovaly se ve výši 5 až 50 tisíc Kčs.²⁰⁵ Zápůjčky stejně jako sociální pomoc byly vypláceny měsíčně, přičemž sociální výpomoc se dávala jednorázově a její výše i možnosti

196 F. ČAPKA – L. SLEZÁK – J. VACULÍK, *Nové osídlení pohraničí*, s. 164–165.

197 SOKA Bruntál, ONV Bruntál II 1945–1960, č. kart. 627, inv. č. 741, Priznání postavení přistěhovalců / reemigrantů/ uprchlíků z Kladska, Hlubčicka, Ratibořska, Oravy a Spíše.

198 NA Praha, MV – NR, č. kart. 8245, Zápis o 5. schůzi stálé koordinační komise pro reemigraci, konané dne 14. 1. 1947.

199 Tamtéž, Záznam o poradě užší koordinační komise konané dne 25. ledna 1947.

200 SOKA Bruntál, ONV Bruntál II 1945–1960, č. kart. 627, inv. č. 741, Reemigranti – prohloubení péče z 25. ledna 1950.

201 H. NOSKOVÁ – J. VÁCHOVÁ, *Reemigrace Čechů a Slováků*, s. 263–265.

202 ZAO, KNV Ostrava I., č. kart. 695, sign. 454, Směrnice pro poskytování sociálních výpomocí, sociálních a produktivních zápůjček přistěhovalcům z rozpočtového úvěru ministerstva sociální péče.

203 H. NOSKOVÁ – J. VÁCHOVÁ, *Reemigrace Čechů a Slováků*, s. 266.

204 SOKA Bruntál, ONV Bruntál II 1945–1960, č. kart. 627, inv. č. 741. Seznam státních zápůjček, peněžitých podpor a jiné sociální výpomoci reemigrantům v roce 1949.

205 F. ČAPKA – L. SLEZÁK – J. VACULÍK, *Nové osídlení pohraničí*, s. 178.

přiznání se odvíjely od směrnice ministerstva sociální péče, která upřednostňovala zejména nově příchozí reemigranty disponující registračním průkazem vystaveným MSP.²⁰⁶ Jak ukazuje statistika za měsíc září 1948, dvěma reemigrantům (z Volyně a z Maďarska) bylo jako zápůjčka poskytnuto každému po 5 000,- Kčs za účelem nákupu ošacení. Danou částku měli začít vracet od října 1949 pevně stanovenou měsíční splátkou.²⁰⁷ Ve stejném měsíci se jako sociální výpomoc vyplatilo v okrese Bruntál reemigrantům 12 300,- Kčs. Uvedená výplata byla určena celkem deseti příjemcům, jež většinou pocházeli z Rumunska, v menší míře z Volyně a jeden z Maďarska. Částka vyměřená jako podpora kolísala od 500,- až po 2 000,- Kčs.²⁰⁸ Na základě daných výplat sociální výpomoci a zápůjčky si lze vytvořit alespoň rámcový přehled o počtech reemigrantů směřujících do pohraničí i o jejich původní domovině. Podle údajů ONV Bruntál za červenec až prosinec 1948 byla sociální výpomoc vydána 24 osídlencům z Volyně, 19 z Maďarska, 17 z Rumunska a po jednom osídlenci z Německa, Polska a Argentiny. Sociální zápůjčka se ve stejné době poskytla minimálně 4 reemigrantům z Volyně a po jednom z Rumunska a z Maďarska.²⁰⁹ Za rok 1949 byly zápůjčky a sociální dávky vyplaceny v okrese Bruntál minimálně 77 reemigrantům z Rumunska, 40 z Maďarska, 4 ze SSSR (Volyň), 2 z Německa, 2 z Francie a po jednom z Polska a Rakouska.²¹⁰ Ke zmíněným číslům je ale nutno dodat, že daní reemigranti nepřicestovali většinou sami, ale se svými rodinami, takže počty reemigrantů jsou násobně vyšší než množství osob, kterým byly zápůjčky a dávky vyplaceny.

Co se týče profesního rozdělení reemigrantů, velká většina z nich se zabývala zemědělstvím a do kolektivizace také hospodařili na přidělených pozemcích. Velké množství volyňských Čechů po svém příchodu do ČSR našlo práci v zemědělství, či jim byl přímo přidělen nějaký pozemek s usedlostí. Z celkem 13 rodin volyňských Čechů, které na jaře 1947 přišly do Slezských Rudoltic na Krnovsku, byla většina vedena jako rolníci. Nicméně bychom mezi nimi objevili též hostinského či vedoucího obchodu.²¹¹ Obdobná situace nastala mezi reemigranty směřujícími v poválečných letech do ČSR z rumunského Sedmihradska, kteří byli také z velké většiny zemědělci. Podle údajů ministerstva sociální práce se z rumunských reemigrantů věnovalo zemědělství 90 % z příchozích. Ostatní pracovali jako dřevorubci, horníci, textilní a sklářští dělníci.²¹² Avšak po příchodu do Československa našli zaměstnání též jako lesní dělníci, případně jako námezdní pracující síly.²¹³ Zřejmě s ohledem na potřeby získat nové pracovní síly do průmyslu, museli již v letech 1947 a 1948 reemigranti přicházející z Rumunska před přesídlením podepsat dokument, dle něž souhlasili, že po příjezdu do ČSR budou zaměstnání v námezdním poměru a zároveň nezískají právní nárok na přidělení usedlosti v ČSR.²¹⁴ Popsaná praxe

206 SOKA Bruntál, ONV Bruntál II 1945–1960, č. kart. 627, inv. č. 741, Příkazání úvěru na výplatu soc. výpomoci a soc. zápůjček z 25. září 1948.

207 Tamtéž, Výkaz vyplacených sociálních zápůjček reemigrantům v okrese Bruntál za září 1948.

208 Tamtéž, Výkaz sociální výpomoci, vyplacený ONV Bruntál za září 1948.

209 Tamtéž, Výkazy vyplacených zápůjček a výpomocí za červenec až prosinec 1948.

210 Tamtéž, Výkazy vyplacených zápůjček a výpomocí za leden až prosinec 1949.

211 SOKA Bruntál, MNV Slezské Rudoltice, Obecní kronika Slezských Rudoltic, s. 127.

212 NA Praha, MV – NR, č. kart. 8245, Zápis o 5. schůzi stálé koordinační komise pro reemigraci, konané dne 14. 1. 1947.

213 H. NOSKOVÁ, *Slováci z Rumunska v politice KSČ v letech 1945–1954*, in: Po stopách nedávné historie. Sborník k 75. narozeninám doc. Karla Kaplana, ed. Jiří PERNES, Praha 2003, s. 88.

214 Radek OCELÁK, *Reemigranti. Minulost sedmihradských Slováků a jejich poválečný příchod z Rumunska do*

byla umožněna usnesením vlády z ledna 1947, podle nějž se vzhledem ke zmenšování osidlovacích možností v pohraničí přistoupilo k tomu, že reemigranti dále nemohli počítat s přidělením ani usedlosti, ani živnosti, ale naopak byli zařazeni do pracovního poměru jako průmysloví, zemědělství, stavební a lesní dělníci. Další rozhodnutí vlády z 19. října 1948 omezilo reemigraci pouze na osoby nepožadující zemědělskou usedlost a ochotné pracovat v ČSR v námezdním poměru.²¹⁵ Vzhledem k uvedeným usnesením se ustálila mezi reemigranty profesní struktura, kterou zhodnotila zpráva ministerstva vnitra z konce r. 1949, dle ní reemigranti nastoupili do zaměstnání hlavně v profesích, kde byl nedostatek pracovních sil. Kromě již zmíněného lesnictví a zemědělství, kde našlo zaměstnání velké množství reemigrantů v námi sledovaných okresech, našli uplatnění v kaolinkách, na dolech, v cementárnách a sklárnách.²¹⁶

Za účelem obhajoby svých práv i kvůli snadnějšímu prosazení svých požadavků, vytvořily některé skupiny reemigrantů vlastní spolky, které je měly hájit. Zejména v okrese Krnov byla aktivní místní skupina Svazu Čechů z Volyně založená na celostátní úrovni již v r. 1945. Schůze svazu bývaly členy poměrně hojně navštěvovány a v prosinci 1954 se zasedání účastnilo na 260 osob. Stěžejním tématem uvedených shromáždění byly běžné problémy, s nimiž se lidé setkávali, jako špatný stav domů, které dostali po svém příchodu, problémy v práci a podobně.²¹⁷ V březnu 1949 dokonce proběhl též Budovatelský sjezd reemigrantů ze severní Moravy a Slezska v Šumperku.²¹⁸

V souvislosti s reemigranty se v okrese Rýmařov vyskytl zajímavý případ pokusu o vytvoření Sdružení rumunských reemigrantů. Iniciátorem celého procesu se stal dělník Jaroslav Zháněl, který v létě 1952 navázal kontakty s rodinami rumunských reemigrantů usazenými v Lomnici a ve Staré Vsi. Pozoruhodné na popsání iniciativy bylo, že sám organizátor nebyl reemigrantem a ani neovládal rumunštinu, tudíž veškeré uvedené aktivity byly soukromého charakteru. Jelikož se jednalo o člověka dříve trestaného pro zradu a sabotáž, začala se o případ rychle zajímat bezpečnost. Zháněl později u výsledku uvedl, že organizovat Sdružení rumunských reemigrantů chtěl proto, aby jim pomáhal v pracovních a sociálních záležitostech. Pro danou potřebu měla vzniknout organizace obdobná té, jakou disponovali Řekové nebo volyňští Češi.²¹⁹ Šetření případu nakonec nevedlo k zahájení stíhání, ale Zháněl musel podepsat dokument, v němž se mj. zavázal, že jakékoliv agitace či snahy o organizaci reemigrantů dále zanechá.²²⁰

Životní podmínky reemigrantů byly velmi bídné a podle oficiálních zdrojů se stávalo, že příbytky Slováků z Rumunska postrádaly jakékoliv vybavení, přičemž lidé spali přímo na zemi, což značně ohrožovalo jejich zdravotní stav.²²¹ Zásadním problémem se na konci 40. a počátkem 50. let stala kolektivizace zemědělství, v jejímž důsledku řada uvedených

ČSR, Bruntál 2018, s. 312.

215 J. VACULÍK, *Začleňování reemigrantů do hospodářského života v letech 1945–1950*, Praha 2001, s. 17.

216 ZA Opava, KNV Ostrava I., č. kart. 2555, sign. 454, Umístění reemigrantů v ČSR – závady z 9. listopadu 1949.

217 SOKA Bruntál, ONV Krnov II 1945–1960, č. kart. 90, inv. č. 144, Zápis z celookresního aktivu volyňských Čechů ze dne 2. prosince 1954

218 F. ČAPKA – L. SLEZÁK – J. VACULÍK, *Nové osídlení pohraničí*, s. 181.

219 SOKA Bruntál, ONV Rýmařov II 1945–1960, č. kart. 451, inv. č. 547, Protokol výsledku Jaroslava Zháněla z 9. srpna 1952.

220 Tamtéž, Prohlášení Jaroslava Zháněla z 9. srpna 1952.

221 H. NOSKOVÁ, *Slováci z Rumunska*, s. 90.

lidí přišla o pozemky přidělené po příchodu a jež byly často hlavním motivem jejich přesídlení do ČSR. Nadšení pro vstup do JZD mezi reemigranty panovalo mizivé a v řadě případů naráželi agitátoři na nejsilnější odpor v oblastech, které osídlili volyňští a polští Češi.²²² Někteří rolníci opouštěli jak pohraničí, tak svou profesi a raději odcházeli do průmyslu, než aby vstoupili do družstva. Dané podmínky pochopitelně reemigranti nesli velmi nelibě. Problematický vztah vůči volyňským Čechům byl ještě prohlouben jejich silně negativním postojem vůči SSSR a obecně politice KSČ.²²³ Pro zlepšení vztahů mezi reemigranty a státem, byly proto v jimi osídlených okresech pořádány schůze, na nichž se setkávali reemigranti se zástupci okresu i zodpovědných ministerstev. V okrese Bruntál a Rýmařov bylo uvedené setkání zorganizováno pro reemigranty z obou okresů společně v červnu 1949. Kromě nich se schůze účastnili zástupci ONV Bruntál i Rýmařov spolu s představiteli ministerstva sociální péče a ochrany práce či ministerstva zemědělství a lesnictví. Hlavním problémem, vytknutým na schůzi, bylo špatné chování k reemigrantům nejen ze strany MNV, ale i z řad většinové populace. Pro lepší splynutí s místními se je zástupci okresních jak národních výborů, tak ministerstev snažili přesvědčit, aby vstoupili do různých masových organizací, nebo aby do nich alespoň přihlásili své potomky. Zároveň byla přislíbena náprava chování úřadů, přičemž přítomní byli ujištěni, že v ČSR nesmí být nikdo znevýhodněn na základě své národnosti. Ačkoliv byla mluvčími schůze hodnocena kladně, někteří účastníci byli nadále nespokojeni, část z nich dokonce vyjádřila úmysl vrátit se zpět do své domoviny.²²⁴ Na základě dané schůze a dalšího jednání se podřízeným orgánům ze strany vedení okresu vydaly instrukce, aby reemigranti nepřehlíželi a výhody náležející jim ze zákona důsledně plnili. Zároveň ONV vyzval jednotlivé MNV, aby se pokusili vtáhnout zástupce reemigrantů do veřejné správy, čímž by nepodléhali vlivu různých pomluv.²²⁵ Jak ale konstatoval rýmařovský kronikář v r. 1949, pobyt v pohraničí mnoho z příchozích pokládalo jenom za dočasný a mnozí odcházeli pryč při první vhodné příležitosti.²²⁶

Reemigranti vytvořili během konce 40. let další menšinu v exponovaném regionu. Ačkoliv je z hlediska studie považujeme za jednodlitou skupinu, existovaly mezi nimi rozdíly. Lze říci, že zatímco reemigranti z Volyně se hojně usadili na Krnovsku, kde byla činná rovněž jejich sdružení, na Rýmařovsku a Bruntálsku se ve větší míře vyskytovali reemigranti z Rumunska a Maďarska. Jak ukazují zprávy, integrace uvedených skupin probíhala obtížně a část z nich ještě v 50. letech nedisponovala čs. státním občanstvím. Nicméně také jejich příchod napomohl k opětovnému dosídlení zkoumaných pohraničních okresů. Na druhou stranu řada z příchozích žila ve velmi bídných podmínkách, čímž vzrůstala nespokojenost s pobytem v ČSR. Obzvláště citlivě řada reemigrantů vnímala kolektivizaci, neboť během ní bylo nutné odevzdat do JZD pozemky, které se předtím staly mnohdy velmi silným motivem, proč odcestovat do ČSR.

222 J. TOPINKA, *Zapomenutý kraj*, s. 545.

223 H. NOSKOVÁ, *Návrat Čechů z Volyně*, s. 61.

224 SOKa Bruntál, ONV Bruntál II 1945–1960, č. kart. 627, inv. č. 741, Zápis ze schůze reemigrantů bruntálského a rýmařovského okresu dne 27. června 1949.

225 Tamtéž, Reemigranti – pokyny z 28. června 1949.

226 SOKa Bruntál, MNV Rýmařov, Kronika města Rýmařova, s. 199.

Závěr

Poválečné období zásadně proměnilo etnické složení československého pohraničí. Ve zkoumaném regionu jsme si vymezili celkem čtyři sledované menšiny, které se v mnohém lišily. Ačkoliv socialistický stát se z titulu internacionalismu pokoušel překlenout národnostní problematiku, zejména německá menšina během konce 40. let silně pociťovala stigma občanů druhé kategorie. Daný náhled na ně se začal měnit v průběhu 50. let. Němci se postupně integrovali do společnosti, a jelikož nebylo možné, aby provozovali vlastní sdružení spojující osoby německé národnosti, německý živel v pohraničí zanikal. Namísto něj nastoupila zejména na Krnovsku řecká emigrace, která byla velmi početná a napomohla dosídlit uvedený okres. Řekové přišli ze zcela kulturně a historicky odlišného regionu, ale přes prvotní problémy spojené s nedostatečným ubytováním, živelnou fluktuací osídlenců i snahou části řecké emigrace získat invalidní důchody a vyhnout se tak pracovní povinnosti, lze konstatovat, že Řekové se poměrně rychle adaptovali na nové prostředí. Mnohem problematičtější je pak z uvedeného pohledu osud romské menšiny. Politický zájem na jejich integraci byl veliký, nicméně lze říci, že ve sledovaném regionu se jejich integrace dařila spíše ve větších sídlech, ačkoliv v Krnově se vyskytla řada vážných komplikací. V menších sídlech se dá hovořit o tom, že se integrace v dané době nezdařila, neboť se v těchto malých obcích po celá 50. léta vyskytovaly konflikty mezi Romy a majoritní společností i státními úřady. Poslední sledovaná skupina, reemigranti, se usadila ve všech sledovaných okresech, ačkoliv lze říci, že osídlení se lišilo dle původu reemigrantů. Ani jejich integrace nebyla bezproblémová a zejména nedodržené sliby na velikost pozemků, jež v pohraničí získají, či nevlídné jednání ze strany úřadů znamenaly, že řada z reemigrantů se necítila v novém domově dobře. Navíc osadníci z českého vnitrozemí nelibě nesli, že reemigranti jsou často zvýhodňováni zákonem, což také vedlo k řadě problémů.

Celkově lze konstatovat, že během let 1948 až 1960 se národnostní struktura sledovaných okresů proměnila. Německá menšina se stala v důsledku vystěhování a asimilace zanedbatelnou. Řekové výrazně pozměnili národnostní charakter krnovského okresu, třebaže menší řecké osídlení lze najít též na Bruntálsku. Romové a reemigranti se usadili ve všech sledovaných okresech, ale početně se nikdy nestali tak významnou menšinou jako Řekové.

Ethnic issues in the districts of Bruntál, Krnov and Rýmařov between 1948 and 1960 (Summary)

Ethnic issues in Czechoslovakia became a relatively sensitive topic after the end of World War II and nothing changed even after the Communist Party came to power in February 1948. On the one hand, the country's leadership was aware of the collapse of the ethnic policy in the period of the First Republic, and, in the first post-war legal norms, we do not encounter granting minority rights, which we could witness in the Czechoslovak Republic until 1938. On the other hand, the presence of a number of ethnic minorities in the Czechoslovak Republic was an unquestionable reality and a solution of how to approach this problem had to be found. These minorities largely headed to the abandoned areas of the Czech, Moravian, and Silesian borderland, where they began to settle. The article presents how this ethnic policy was applied at the local level using an example of four selected minorities (Germans, Greeks, Roma, and re-emigrants) in the peripheral region of the districts of Bruntál, Krnov and Rýmařov. The article also deals with the development of these minorities in the region covered and the attitude of official authorities towards them. On the

SLEZSKÝ SBORNÍK CXVIII / 2020, ČÍSLO 1

basis of the research, it was finally possible to prove that although the national committees were, according to the instructions of the Ministry of the Interior and regional national committees, to follow the principles of proletarian internationalism, we can find significant differences in relation to individual ethnic groups. These were caused mainly by political motives.